

בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא ע"ה מווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

חנוכה

הלכה ומנהג

גיליון רל"ו
כסלו - תשפ"ה

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך **1א**

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1 a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות

©

גליון רל"ו

כסלו - תשפ"ה

תוכן העניינים

- **פרק א' - מאי חנוכה עמוד ו**
 - שם חנוכה 6 טעמים
 - חנוכה 8 ימים
 - שואלין ודורשין
 - תענית
 - חתן
 - הספד
 - בית עלמין
 - הקמת מצבה
- **פרק ב' - על הניסים עמוד ח'**
 - הזכרת על הניסים
 - הכרזת על הניסים
 - שכח להזכיר
 - דילוג עה"נ
 - בברכת המזון
 - נמשך סעודה ללילה
 - הזכרת עה"נ כששכח
 - ברכה מעין שלש
- **פרק ג' - הדלקת נר חנוכה עמוד י'**
 - מצוה חביבה
 - נס בנרות
 - הרגיל בנר
 - הדלקה מזמן בית שני
- **פרק ד' - החייבים להדליק עמוד יא**
 - חיוב נשים
 - קטנים
 - נער בר מצוה
 - הגדרת בית**
 - בשטח פתוח- תעלה
 - שוחה עמוקה
 - אוהל
 - רכבת ספינה
- **פרק ה' - זמן הדלקה עמוד יד**
 - זמן הדלקת נרות
 - זמן ר"ת
 - לפני צאה"כ
 - זמן הדלקה בזמה"ז
- עד עלות השחר
- מדליק לבדו, מברך
- ברכה כשמדליק מאוחר
- הדלקה לפני ערבית
- ערבית לפני הדלקה
- מנין קבוץ
- **פרק ו' - אכילה לפני הדלקה עמוד יז**
 - שיעור אכילה
 - אכילה לנשים
 - אכילה כשמתעכב בדרך
 - ממתינה להדלקה
 - לימוד
- **פרק ז' - כמה נרות מדליקין עמוד יט**
 - כמה נרות
 - מנהג אשכנז
 - מנהג ספרד
 - חידוש במנהג
 - נרות הידור
 - הדליק יותר
- **פרק ח' - מקום הדלקה עמוד כא**
 - טפח הסמוך לפתח
 - מנורה סמוכה לחברתה
 - הנחת הנרות בפנים
 - הנחת הנרות בחוץ
 - הדלקה ליד חלון
 - גובה הנרות
 - למטה מעשרה
 - מקום הלהב
 - פתח חדר מדרגות
 - דירת קומות
 - צורת פתח בחוץ
 - פרסום לנכרים
- **פרק ט' - המנורה עמוד כה**
 - סוג המנורה
 - 15 דרגות
 - כלי לנרות
 - נרות בשורה ישרה

• פרק י' – שמנים

עמוד כו

שמן זית
שמן כתית
שמן למאור
שמן מוצק
שמן מר
שמן - בשר בחלב
שמן טבל טריפה
תרומה שמן שריפה
שמן שביעית
גזול
תחת המיטה
נר שעוה
כמות השמן
מנורת חשמל
פנס מצבר

• פרק יא – פתילות

עמוד כז

צמר גפן - פשתן
פתיל צף
החלפת פתילות
נר השמש

• פרק יב - הנמצא מחוץ לביתו

עמוד ל

כשאינו בבית אשתו מדלקת
הדלקה באכסניא להוציא בני ביתו
אכסנאי
שוהה בארץ אחרת, לצאת ע"י בני ביתו
מסיבה אצל הורים

• פרק יג - במקום מלחמה עמוד

לב

חייל נשוי
בחור
שטח פתוח
טנק
שוחה
אוהל
רוח
שיתוף אכסנאים
פחות משיעור

• פרק יד - סדר הדלקת הנרות

עמוד לד

אסיפת בני ביתו

לשם יחוד

ברכת הנרות

ידליק היטב

הנרות הללו

איטר יד

מעוז צור

פיוט מעוז צור

ביאור מבנה הפיוט

שהות ליד הנרות

מלאכה לנשים

טעם מניעת מלאכה

מלאכות

• פרק טו - הדלקה בבית

הכנסת עמוד לו

פרסומי ניסא

בין מנחה למערב

מקום הנחה

ברכה

קטן

הדלקה בבוקר

הדלקה במנייני חצירות

הדלקה במקומות ציבור

• פרק טז - שבת חנוכה

עמוד לט

זמן הדלקה בע"ש

שיעור השמן

תפילת מנחה

נר חנוכה ונר שבת

הגנה מהרוח

נרות בדלת

הנרות הללו

נוסע לשבת מביתו

אשה בבית אביה

טלטול מנורה על מגש

טלטול מנורה על כסא

זמר אכלו משמנים

• פרק יז - מוצ"ש חנוכה

עמוד מב

הכנת הנרות

צדקתך

ערבית בזמן

זמן ר"ת

ויתן לך

נ"ח בבית הכנסת

הבדלה – נר חנוכה איזה קודם פיוטים

נמצא חוץ לביתו- מקום הדלקה

• פרק כ – תשובות להלכה
בענייני חנוכה עמוד מט

- *מדליק בע"ש בבית, האם יש צורך בפרסומא ניסא בזמן צאת הכוכבים
- *הגבהת נר חנוכה שהודלק למטה מג"ט
- *האם צריך שמן כתית לנר חנוכה
- *נרות חנוכה עמידתם ברוח
- *הוספת שמן עם ריח לשמן זית שבמנורה
- *הדלקת נ"ח במקום שאין יהודים
- *אכילה לפני הדלקת נר חנוכה כשנמצא בדרך
- *אשה שנמצאת בבית ומחכה שבעלה יבוא וידליק, האם מותר לה לאכול
- *כבתה אין זקוק לה. חשד
- *פרסומי ניסא למדליק בפנים בזמן

• פרק כ"א – פנינים על ימי החנוכה

מהגה"צ בעל הבשבילי אורייתא

עמוד ס"ג

חנוכה שמונה ימים
כתבו על קרן השור רמז ליוסף
נס שמן בטהרה

• פרק יח- מנהגים בחנוכה

עמוד מד

- חיזוק בלימוד התורה
- סיפור נס חנוכה
- מאכלי חלב
- דמי חנוכה
- לביבות - לאטקס
- סופגניות - פונצ'קעס
- ברכת סופגניות
- סופגניות הנאפות
- סופגניות בסעודה
- סופגניות חלביות
- סביבון - דריידל

זאת חנוכה

שריפת שמן ופתילות שנשארו
שריפת פתילות בערב פסח

• פרק יט – ניטל

עמוד מח

לימוד תורה בליל
חשבון למנינים
להתעורר בחצות
עריכת שמחות

לזכר ולעילוי נשמת

איש היקר והמויחד שבאנשים, רודף צדקה וחסד, מוקיר רבנו ותלמידיהונו,
פיר נתן לאביונים, משרר לבבות במילותיו,
אהוב ונחמד על הבריות, טוב לב, ענו ושפל רוח

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל
בן **אדאמיר תהיצ רבי שמחה בונם ליברמאן** ז"ל

שנלב"ע בשבת קודש פ' 'אזנא תצור' וגו' 'ויקחו אלך' וגו'
ט' באדר תשי"ח

תנצב"ח

פרק א' מאי חנוכה

א. בימי בית שני, כשמלכו מלכי יוון גזרו גזירות על ישראל ופרצו ההיכל וטמאו כל השמנים שבו וצר לישראל מאד, וכשהושיעם הקב"ה וגברו בני חשמונאי נכנסו להיכל ומצאו פך אחד של שמן טהור שהי' בו להדליק יום אחד, ועל ידי נס יכלו להדליק ממנו שמונה ימים^א.

ב. לכן קבעו חכמים שמונת ימי חנוכה^ב, שמתחילים בכ"ה בכסליו, לימי שמחה והלל, שאין מתענין או מספידים בהם ומדליקים בהם נרות להראות ולגלות הנס^ג.

ג. ימים אלו נקראים חנוכה, משום:

א. ביום זה חנו מאויביהם, חנו כ"ה^ד.

ב. חנוכה המזבח שהיה אז, שהיוונים טמאוהו, לכן בנו את המזבח מחדש^ה.

ג. שאז נשלמה מלאכת המשכן שעשו ישראל במדבר, וחנכוהו בחודש ניסן, לכן שילם הקב"ה לחודש כסלו בימי מתתיהו^ו.

ד. חנוכה מלשון חנינה וחסד^ז.

ה. ח' נרות ויהלכה כבית הילל^ח.

ו. משום חינוך ההיכל שהיה בזמן זה בימי חגי^ט.

שואלין ודורשין

ד. אין חיוב לשאול ולדרוש שלושים יום לפני חנוכה^י, אבל הפוס' כתבו שיש מצוה לדרוש מעניינו של יום בימי החנוכה^{יא}.

----- = מקורות וציטוטים = -----

^א שבת כ"א: רמב"ם הל' חנוכה פ"ג. טור או"ח (סי' תר"ט).

^ב שבת כ"א: מדוע אין תשעה ימי חנוכה מספק, כמו בחג הסוכות. תירץ בעל העתים, מפני שחנוכה מדרבנן ועושים כדבריהם. (אבודרהם. אורחות חיים. כלבו) וכתב הפרי חדש שרצו לרמוז ביטול מצות מילה. ועוד שידעו שהנס היה בדיוק שמונה ימים לא פחות ולא יותר. וכתב המנחת חינוך (ש"א) שבזמן שקידשו את החודש על פי הראייה, והיו שלוחי ב"ד יוצאין על החנוכה כדאי' בר"ה, ובמקום שלא היו מגיעים, בודאי עבדין שמט' ימים. וכ"ה בטורי אבן (ר"ה י"ח).

^ג טור וש"ע (סימן תר"ע).

^ד ר"ן שבת פ"ב. מחזור ויטרי. שבלי הלקט. אורחות חיים. מהר"ל. ס' כל בו. טור.

^ה אור זרוע (סי' שכ"א). דרכי משה סי' תר"ע. מהרש"א שבת כ"א:

^ו פסיקתא רבתי פ' בהעלותך. מהר"א מפראג. דרכי משה (סי' תר"ט). משנ"ב (ס"ק ז).

^ז שבלי הלקט (סי' קפ"ט). ס' הפרדס (סי' קצ"ח) חנוכה מלשון חנינה. מחזור ויטרי (ס"ק רל"ט), חן בכ"ה בכסלו.

^ח אבודרהם. עטרת זקנים בשו"ע. א"ר.

^ט מור וקציעא.

תענית

ה. ימי חנוכה אסורים בהספד ותענית, לכן אין להתענות תענית יארצייט, או תענית חלום² ואם עבר והתענה, צריך למיתב תענית לתעניתו אחרי חנוכה³.
וביום לפני חנוכה יש להחמיר לכתחילה⁴.

חתן

ו. חתן ביום חופתו, אינו מתענה בחנוכה⁵.

הספד

ז. אין מספידין בחנוכה, אלא לחכם בפניו⁶, ויש מחמירין להימנע מלהספיד ביום שלפני חנוכה⁷.

בית עלמין

ח. יש הנמנעין מלצאת לבית עלמין בימי חנוכה ככלות שבעה או שלושים⁸, ורבים נוהגין לצאת לבית עלמין אבל נמנעין מלומר השכבה, ויזהרו מבכי או מספד⁹.

הקמת מצבה

ט. אין להקים מצבה בימי החנוכה².

----- = מקורות וציטוטים = -----

¹ 'תשו' יבין דעת, מהג' מקוטנא (חסדי אבות סי' י"ז א'). תשו' משנה הלכות (חלק י"א סי' תקמ"ז).
יא ע"י פני יהושע מגילה (ד. ברש"י שואלין ודורשין). ובתשו' ציץ אליעזר (ח' י"ז סי' א' אות ה') מרבינו ירוחם. שלמת חיים (סי' שפ"ז) פשוט שנכון ללמוד הלכות חנוכה בזמנן. בית הלוי עה"ת (פ' ויגש). האדר"ת בס' נפש דוד (בנד"מ עמ' קכ"ה). שפשוט שנכון ללמוד הל' חנוכה בזמנן.

² רמ"א סי' תר"ע סעיף ג'

³ משנ"ב סי' תר"ע ס"ק י"א.

⁴ הב"ח בס' תרפ"ו אוסר תענית דלפני חנוכה וכ"ה בפרי חדש (סי' תרפ"ו). משנ"ב סי' תרפ"ו ס"ק א'.

⁵ רמ"א סי' תקע"ג

⁶ שו"ע סי' תר"ע ג'.

⁷ משנ"ב שם ס"ק י"ב

⁸ באר הגולה יו"ד (סי' שד"מ ס"ק כ"ח), בן איש חי (וישב כב). גשר החיים (פ' כ"ט ה'). כפה"ח (סי' תר"ע ס"ק כ"ג), ומי שיש לו יארצייט בתוך ימי חנוכה ילך קודם חנוכה.

⁹ גשר החיים (שם) הליכות שלמה (פ' י"ז 31) ס' מבית לוי. תשובות והנהגות (ח"ב סי' ס"ה) שאם יש חשש בכי, מוטב להימנע מללכת בימים אלה. גר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פ"מ).

בן איש חי (וישב סי' כ"ב): בחנוכה אין הולכים לבית הקברות ביום היארצייט כנהוג, ומי שיש לו יארצייט בתוך ימי חנוכה, ילך קודם חנוכה. אבל הולכים להשתטח על קברות הצדיקים ז"עא.

² תשו' מנחת יצחק (ח"ג סי' נ"א) אין להקים מצבה בימים אלה כיון שהמנהג להספיד אז. פני ברוך (סי' ל"ו סעיף ט').

פרק ב' על הניסים בחנוכה

הזכרת על הניסים

י. כל שמונת ימי חנוכה מזכירים על הניסים בתפילות בברכת מודים^{כא}.
ואם טעה והזכיר על הניסים בעבודה, והשלים תפילתו, אינו חוזר^{כב}.

הכרזת עה"נ

יא. מותר להכריז על הניסים בתפילת ערבית בין קדיש לתפילה^{כג}. יש שנהגו לא להכריז^{כד} ויש מקומות שהגבאי רק טופח על הבימה לפני תחילת תפילת שמו"ע^{כה}.

שכח להזכיר על הניסים

יב. אם שכח להזכיר על הניסים בתפילה, אין מחזירים אותו^{כז}, ואם נזכר באותו ברכה, כל זמן שלא הזכיר את השם שבסוף הברכה, חוזר ואומר על הניסים ואח"כ יאמר ועל כולם וכו'^{כח}.

אבל אם כבר הזכיר את השם שוב אינו אומר על הניסים. ואחר התפילה, לפני "היו לרצון"^{כט}, יאמר דרך בקשה, הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו וכו'^ל.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{כא} שו"ע סי' תרפ"ב (סעיף א').

^{כב} שער הציון (סי' תרפ"ב ס"ק ב'). אבל אם עדיין לא השלים תפילתו ונזכר קודם שסיים ברכת הטוב שמך, יחזור לומר עה"נ במקומו, חיים שאל (ח"א סי' ע"ה ג').

^{כג} אבודרהם סדר תפילת חנוכה. מג"א (סימן רל"ו ס"ק א'). משנ"ב (שם ס"ק ז').

^{כד} מאמר מרדכי שם ס"ק ב'. מהרש"ל בהג'. מטה משה (סי' תקי"ט). כפה"ח (שם ס"ק טו"ב): מנהג ירושלים שאין להכריז וכו' בהגיע ש"ץ לעל הניסים יש להגביה קולו כדי להזכיר לציבור. באר היטב (סי' תכ"ב ס"ק א').

^{כה} מנהגי חב"ד, ובכמה קהילות נוהגים כך, לטפוח על הבימה מבלי להכריז בפה.

^{כז} שבת כ"ד. טור שו"ע (סי' תרפ"ב סעיף א'). פמ"ג מש"ז שם מפני שחנוכה כל עיקרו דרבנן לכן אין מחזירין אותו. ואם רוצה לחזור ולהתפלל כדי להזכיר אין לו רשות. כנה"ג הגה"ט סי' תרפ"ב. כפה"ח ס"ק ה'.

^{כח} כז. טוש"ע (סי' תרפ"ב סעיף א'). לבוש. חיי אדם (כלל כ"ד סעיף כ"ד).

^{כט} ט"ז סי' תרפ"ב ס"ק ג'. אליהו רבא (סי' תרפ"ב ס"ק ב'). משנ"ב (שם ס"ק ד').

^ל בס' תבואות שור (שבת ל"ב). שואל איך נבקש על נס, שהרי אי' בגמ' (שם) שאין לבקש על נס כיון שמנכין לו מזכויותיו. וכתב שבנס מפורסם שעל ידו מתגדל כבוד השי"ת ומתקדש ברבים, גם יוסיפו בזכויותיו, מפני שעל ידו נתפרסם ונתקדש שמו ית'.

דילוג על הניסים

יג. אין לדלג לכתחילה על הניסים, בכדי שיוכל לענות קדושה ומודים^ל.

עה"נ בברכת המזון

יד. בברכת המזון אומר ועל הניסים בסוף 'נודה לך'^{לא}.

נמשך סעודה ללילה

טז. אכל סעודה ביום השמיני של חנוכה, ונמשכה סעודתו אל תוך הלילה, מזכיר על הניסים בברכת המזון^{לב}.

הזכרת עה"נ כשישכח בברכהמ"ז

טז. אם שכח, וזכר אחר שאמר השם, של חתימת הברכה אינו חוזר^{לד}. וכשמגיע להרחמן, יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו וכו'^{לה}.

ברכת מעין שלש

יז. בברכה מעין שלש, על המחיה, אינו מזכיר של חנוכה^{לה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ל. צמח צדק (שער המילואים ס"י י"א). תשו' פרי השדה (ח"ג ס"י ק"ט). תשו' לבושי מרדכי (ח"ג ס"י נ"ט).

^{לא}. טוש"ע ס"י תרפ"ב (סעיף א').

^{לב}. שו"ע ס"י קפ"ח סעיף י'.

^{לד}. רמב"ם (פ"ב מהל' ברכות ו') רמ"א (ס"י קפ"ז ד' וס"י תרפ"ב א'). משנ"ב ס"י תרפ"ב (ס"ק ג').

דעת הראב"ה (חנוכה ס"י תתמ"ג) שחוזר בברכת המזון כיון דקבעו עליהו חובה, וכ"כ הב"ח (תרפ"ב א'), אבל מנהגנו שלא לחזור, כמ"ש שכנה"ג (הגב"י א') והפרי חדש, והמשנ"ב (שם ס"ק ג').

^{לה}. ב"י ס"י תרפ"ב. כל בו (ס"י כ"ה) וברמ"א (שם סעיף א'). משנ"ב (שם ס"ק ה'). בלוח הגרימ"ט: שיאמרו מיד לאחר "אל יחסרנו".

^{לה} שו"ע (ס"י ר"ח סעיף י"ב). דעל הניסים הודאה היא ובברכה זו א"א לשון הודאה, לבוש שם. ובמשנ"ב (שם ס"ק נ"ט) מביא הגר"א דאפילו בברכת המזון אינו מחוייב להזכיר רק מצד המנהג וכאן ליכא מנהג כלל על זה.

וגם מפני שהם מועדים שלא הזכרו בתורה (מחצה"ש ס"י ר"ח י"ח, מס' לחם חמודות).

פרק ג' הדלקת נרות חנוכה

מצוה חביבה

יח. כתב הרמב"ם¹⁷ מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו, על הניסים שנעשו לנו.

נס בנרות

יט. נס חנוכה היה בנרות, לכן תקנו להדליק נרות בכל לילה בכדי להזכיר ולפרסם הנס¹⁸.

הרגיל בנר

כ. כל אדם צריך ליזהר מאוד בהדלקת נרות חנוכה ואפילו עני המתפרנס מצדקה שואל או מוכר כסותו וקונוה שמן להדליק¹⁹. ואמרינן בגמרא הרגיל בנר הוין לו בניס תלמידי חכמים, וברש"י דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת ודחנוכה, בא אור התורה²⁰.

הדלקה מזמן בית שני

כא. בזמן בית שני אחרי נס חנוכה, תקנו חכמים להדליק נרות חנוכה²¹.

----- = מקורות וצינונים = -----

¹⁷ רמב"ם הל' חנוכה (פ"ד הל' י"ב).

¹⁸ ר"ף שבת ט: רמב"ם. טור (סי' תרע"א). לבוש. ובכלי יקר (בהעלותך) ראי' מבני חשמונאי, שיש יותר בנרות מבקרבות, שהרי בהחזרתן לא נעשה להם שום נס בקרבנות, ובנרות נעשה נס.

¹⁹ רמב"ם (פ"ד הל' י"ב). טוש"ע (סימן תרע"א). ערוה"ש.

²⁰ שבת כג: טור וב"י. מובא במשנ"ב (סי' תרע"א ס"ק א).

²¹ רמב"ם ספר המצוות (ריש שורש א'). כוזרי (מאמר ג' אות ל"ט) שנקראים מצוות מפני שהם מימי הבית, לאחמ"כ נקראים תקנה או מנהג.

בפסקי הרי"א²² (שבת כא) לשנה אחרת קבעום ועשאום שמונה ימים שאומרים בהן את ההלל ומודים על הנס בהדלקת הנרות ומזכירין אותו בתפלה.

פרק ד' החייבים להדליק

חיוב נשים

כב. הכל חייבים להדליק נר חנוכה וגם נשים חייבות בנר חנוכה^{מא} ויכולה להדליק ולהוציא את בני ביתה^{מב}. וכשהאיש מדליק אינה צריכה להדליק ויוצאת ידי חובתן מהאנשים^{מג}.

קטנים

כג. קטן שהגיע לחינוך, י"א כבן שש או שבע, וי"א כבן תשע^{מד}, מחנכים אותו להדליק נרות חנוכה^{מה}. ולכתחילה יהיו נרות שדולקים כשיעור^{מו}.

----- = מקורות וצינונים = -----

מא גמ' שבת (כ"ג.) א"ר יב"ל נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס. ברש"י שאף עליהם היתה גזירה, ושעל ידי אשה נעשה הנס. שו"ע סי' תרע"ה ג'.

מב שו"ע סי' תרע"ה (סעיף ג'). מג"א ומביאו משנ"ב (שם ס"ק ט): אשה מדלקת נר חנוכה, פירוש בעד כל בני ביתה.

מג שער אפרים (סי' מ"ב). א"ר סי' תרע"א מביאו משנ"ב (שם ס"ק ט'), דאשתו כגופו, ובתשו' עולת שמואל (סי' ק"ה) דנשים היוין רק טפילות לאנשים, משנ"ב (תרע"ה ס"ק ט'). חתם סופר (שבת כ"א ד"ה והמהדרין) כיון ששיקר תקנת הדלקה, על פתח ביתו מבחוץ וכל כבודה בת מלך פנימה, לכן אינן מדלקות.

מד כפה"ח (סי' י"ז) הלכות ציצית: האי קטן י"א בן תשעה שנים וי"א הפקח בן שש שנים ואינו פקח בן שבע וכו'.

מה בעל העיטור (ח"ב הל' חנוכה). שו"ע סי' תרע"ג (סעיף ב'). רמ"א סי' תרע"ה (סעיף ג'). לבוש. חיי אדם (כלל קנ"ד ז').

מג"א (סי' תרע"ז ח') כתב שדעת שלטי גיבורים (שבת ט): בשם הרי"א והמאירי (שם כ"ג.) דאין צריך לחנך קטן להדליק בפני עצמו, (מחצה"ש) דחייב לחנכו במה שיש חיוב בגדול מעיקר הדיון, אבל כיון שבעה"ב כבר הדליק והדלקה נוספת הוא רק להידור, אינו מחוייב לחנך בו את הקטן, משנ"ב (תרע"ז י"ג).

מו. אין קפידא אם אין נרות של הקטנים דולקים חצי שעה, כיון שהתינוק אין בו הבחנה לכיון בדיוק החצי שעה, וגם ע"י פתילה דקה אפשר שידלק חצי שעה, א"א מבוטשאטש (סוסי תרע"ה). במשנ"ב (תרע"ה ס"ק י"ד) די שידליק בכל לילה רק נר אחד לכולי עלמא. בתשו' שבט הלוי (ח"ג סי' ו' ח"ח סי' קנ"ב) שלכתחילה יחנך קטן בנרות שדולקים כשיעור. בס' תשובות והנהגות (ח"ג סי' רי"ט) שקטן יוכל לכתחילה להדליק בנרות שעה.

נער בר מצוה

כד. נער שנעשה בר מצוה בליל חנוכה, ידליק כהרגלו, ויש הסוברים שעדיף שידליק בצאת הכוכבים^{מז}.

הגדרת בית

בשטח פתוח - תעלות

כה. מי שנמצא מחוץ לביתו, כגון חייל^{מח} או מטייל^{מט}, ואוכל וישן תחת כיפת השמים, בשטח פתוח או בתעלה פתוחה, אינו חייב בנרות חנוכה וידליק בלא ברכה^{נז}.
אם הוא נשוי, אשתו מדליקה עליו בבית. ואם לאו, אביו או ב"ב מדליקים גם עבורו^{נח}.

שוחה

כו. שוחה עמוקה (80 ס"מ), מכוסה למעלה, והיא דירה קבוע של הנמצאים בה, נחשבת לדירה ומדליקין בה בברכה^{נב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{מז} דעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פט"ז סי"ד) והגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פל"ט ג) שאינו צריך להמתין עד צה"כ א. הרי מעיקר הדין יוצא מאביו, ורק מהידור שמדליק בעצמו. ב. בין השמשות ספק, ויתכן שכבר גדול. ג. י"א קטן שהגיע לחינוך יכול להוציא. וכ"ה בס' תשובות והנהגות (ח"ב סי' של"ז) אבל דעת שבט הלוי (ח"ח סי' ד' ב') ס' מבית לוי (חנוכה סעיף ה'). שעדיף להדליק בצאת הכוכבים, וכ"ד הגרא"ל שטיינמאן.

^{מח} ראה בהליכות שלמה (פרק י"ג הערה 12): **חייל השוחה בקביעות בטנק**, אפילו באותו לילה, ואינו נמצא במבנה או באהל חייב להדליק בברכה. אם יש אפשרות, ידליק בטפח הסמוך לכניסה. אם לא - בתוך הטנק אם אפשר.

^{מט} ראה הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 3), במטיילים בחנוכה שלנו תחת כיפת השמים, השיב בתוכחה, היעלה על הדעת שפיקע אדם עצמו ממצות נר חנוכה החביבה, שחייבו בה אף למכור כסותו וכו' ליקח שמן להדליק.

^נ ראה בהליכות שלמה (פרק י"ג): לנ"ח בעיני מקום מוקף מחיצות ומיועד לדירה. מועדים וזמנים ליקוטי הערות (ח"ב סי' קמ"ג). וראה בציץ אליעזר (ח' ט"ו סימן כ"ט) שסובר שחייב להדליק בברכה, ליד מיטתו ופינתו.

^{נא} משנ"ב סי' תרע"ז (ס"ק ב') מועדים וזמנים שם. וכ"ש אם משתתף בפרוטה עדיף טפי.

^{נב} הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 8).

אוהל

כז. אוהל מכוסה מכל צדדיו, אם הוא גבוהה מ80 ס"מ מבפנים, יכול להדליק בברכה⁷¹.
אם האהל מכוסה למעלה בלי מחיצות מצדדיו, יש להסתפק אם להדליק בלי ברכה⁷².

רכבת - ספינה

כח. הנוסע ברכבת או בספינה מתחילת הלילה, ולא יגיע עד אחר עלות השחר, חייב להדליק נרות חנוכה⁷³.

----- = מקורות וצינונים = -----

נג. בס' מקראי קודש (סימן ח"י) הררי קודש (ס"ק צ'). הליכות שלמה אורחות הלכה 8, ויהיה עכ"פ רחב ז' על ז' טפחים 70 * 70 . בפחות מכן ידליק בלא ברכה.
נד. הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 8).
נה. תשוי מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ו) אם יש לו בית ארעי כשנוסע ברכבת או בספינה ויש לו חדר מקורה לדור שם נחשב לביתו וחייב להדליק שם. ערוה"ש (סי' תרעו סעיף ה'). תשוי צ"ץ אליעזר (ט"ו סימן כ"ט). בס' הליכות שלמה (פי"ג הע' ז') שידליק בלא ברכה.

פרק ה' זמן הדלקה

זמן הדלקת נרות

כט. מצות הדלקת נר חנוכה זמנו, משתשקע החמה, עד שתכלה רגל מהשוק¹¹.
ובזה נחלקו הדיעות, יש אומרים שידליק בתחילת השקיעה¹², ויש הסוברים שידליק בסוף
השקיעה¹³.

זמן ר"ת

ל. לשיטת רבינו תם, כ־58 דקות לאחר השקיעה, יש שקיעה שניה¹⁴, וזמן צאת הכוכבים
הוא 72 דקות לאחר השקיעה הראשונה¹⁵.

סוף שקיעה

לא. ישנם הנוהגים להדליק בפחות מ־20 דקות אחרי השקיעה¹⁶.

----- = מקורות וצינונים = -----

¹¹ שבת כ"א: טוש"ע (סימן תער"ב).

נז רמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה הל' ה'): אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם
שקיעתה, לא מאחרין ולא מקדימין. במרדכי. סדר היום. ביאור הגר"א (רס"א ב' ד"ה שהוא).
פרי חדש. משנ"ב (סי' תער"ב ס"ק א').

דעת ס' יראים (סי' ק"ב): הא דתניא בנר חנוכה מצותה משתשקע החמה בעוד יום קצת קאמר
דכיון שהחשיך קצת לא הוי בטיהרא, ובאותו זמן מתחילין בנ"א לשוב לבתיהן שמתמיהין
שרואין הנר מבעוד יום ויודעין שמחמת מצוה היא ואיכא פרסומי ניסא.

¹² רא"ש משתשקע החמה פ"י מסוף שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים. טור. שו"ע (סי'
תער"ב סעיף א'). ב"ח. מג"א, סוף שקיעתה, היינו צאת הכוכבים. חיי אדם (כלל קנ"ד). בא"ח
(וישב אות ז'). א"ר. פמ"ג.

¹³ רשב"א (שבת כא:). ר"ן (שבת ט:). מאירי במס' שבת, נראה הכוונה לתחילת שקיעה, אבל
משמע, שקיעה שני' לרבינו תם (שסובר שתי שקיעות הן) וכאן הכוונה לכ־58 וחצי דקות לאחר
השקיעה הראשונה. משנ"ב שם ס"ק א'.

¹⁴ שו"ע סי' תער"ב כתב שזמן הדלקה הוא 'עם סוף שקיעתה', והוא זמן צאת הכוכבים
לשיטתו בס' רס"א, שיעור ד' מילין = 72 דקות אחרי השקיעה. משנ"ב.

¹⁵ חזון איש נהג להדליק כעשרים דקות לאחר השקיעה, שאפילו שהזמן הוא התחלת
השקיעה, עד חצי שעה יוצאים עכ"פ בדיעבד, ואלי אז כבר צאת הכוכבים וזמנה כן לכו"ע.
כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק הבית ישראל זי"ע נהג להדליק כעשרים דקות אחרי השקיעה. ס'
תשובות והנהגות (ח"ב סי' של"ד). וראה עוד להלן סעיף ל"ה ל"ו.

זמן הדלקה בזמן הזה

לב. גם בזמן הזה שמדליקים בפנים לכתחילה נכון להקפיד להדליק בזמן³⁰. ויש האומרים שבזמן הזה שאנו מדליקים בפנים אין צורך להזהר להדליק בזמן³¹.

הדלקה עד עלות השחר

לג. אם לא הדליק עם שקיעת החמה, יכול להדליק במשך כל הלילה, עד עלות השחר³². ונכון שבני ביתו יהיו נעורים אז³³.

מדליק לבדו, מברך

לד. המדליק בביתו בפנים או בחוץ, בזמן הדלקה, אפילו אם נמצא לבד, מברך³⁴.

ברכה כשמדליק מאוחר

לה. כשמדליק בפנים מאוחר בלילה, נכון לכתחילה שיהיו עוד נוכחים³⁵, וגם אם מדליק אז לבד, דעת כמה פוסקים שידליק בברכה³⁶.

----- = מקורות וצינונים = -----

³⁰ רשב"א: דזריזין מקדימין למצוות. יוסף אומץ (סי' תתרע"ג): כמה תקנות מצינו שתקנו חכמינו ז"ל ועתה אף דאזיל ליה ההוא טעמא, תקנות ההמה לא זזו ממקומן, כגון ברוך ד' לעולם אמן, מגן אבות, ההפטרה וכו', איסור גבינת נכרים, גם אם בטל הטעם, תקנת חכמים, בזמן הדלקה, לא זזה ממקומה. סי' מנהגי וורמיישא. קו הישר (סימן צ"ו). ערוך השולחן: כל מה שאפשר לעשות כתקון חכמים, עושים.

³¹ טור (סי' תער"ב), דלדידן א"צ לדקדק בזמן שנתנו חז"ל שיעור, שלא נתנוהו אלא להם שהיו מדליקין בחוץ, ולאחר זה הזמן אין עוברין ושבין, אבל אנו שמדליקין בבית ואין היכירא אלא לבני הבית, אין להקפיד על הזמן. ב"ח. לבוש. מג"א. משנ"ב (ס"ק י').
בס' מנהגי וורמיישא: יש נוהגין להדליק תכף בתחילת הלילה אף אם אין הגיע זמן אכילתם, ויש שמדליקין בזמן אכילתם דוקא, כי בעת ההיא כל בני הבית שם, ויש פרסומי ניסא לבני הבית יותר.

³² כל בו. טור. ב"ח. שו"ע (סי' תער"ב סעיף ב'). לבוש.

³³ טור. ב"ח. דרכי משה. פרי חדש. לבוש. חיי אדם. חמד משה. משנ"ב (ס"ק י"א). שעה"צ (ס"ק י"ז). וגם אם מדליק אז לבד, יברך. אג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ה). שבט הלוי.

³⁴ תשו' אג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ה או ז'). הגרשז"א (קו' מבקשי תורה) הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק פ"ד עמ' פ"ח) הגרב"צ אבא שאול (נר ציון פ"ו ס"ק י"ד-ט"ז). מבואר בתשו' מבי מדרשא (ח"א סי' פ"ו).

הדלקה לפני ערבית

לו. המדליקים לפני זמן צאת הכוכבים, יתפללו ערבית לאחר הדלקה^{טז}.

ערבית לפני הדלקה

לו. המדליקים לאחר צאת הכוכבים, יתפללו ערבית תחילה בזמן, ומיד לאחר מכן ידליקו^{טז}.

מנין קבוע

לח. כשיש לו מנין קבוע מאוחר יותר, ידליק בזמנה, ויתפלל מעריב אחר כך^{עא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

סז. דעת המג"א (תער"ב סעיף ב') ח"א (כלל קנ"ד יט). משנ"ב (שם ס"ק י"א) ובשעה"צ (ס"ק י"ז), שאם הוא לבד אין לו לברך סב"ל, אלא יעיר את בני ביתו.

ובערור השולחן (שם ס"ז) שדי גם בקטן וקטנה שהם קצת בעלי דעת.

סח. חמד משה, מביאו בשעה"צ (שם ס"ק י"ז). תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ק"ה אות ז') שפרסום הנס לרבים בחנוכה, אינו דין בעצם המצוה, אלא דין נוסף שצריך לעשות בפרסום. שבט הלוי.

סט. מור וקציעה. וכן נהג הגר"א, משנ"ב (סי' תער"ב ס"ק א'). ויטיל בה כל כך שמן שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים.

וכן נוהגים רבים שמדליקים בערך כ-18 - 20 דקות לאחר השקיעה, שכבר הגיע זמן צאת הכוכבים לענין נר חנוכה דרבנן, ועדיין לא הגיע זמן קריאת שמע דאורייתא, וגם אין שאלה של תדיר ואינו תדיר, מפני שעדיין לא הגיע זמן של שניהם.

ע. הפמ"ג (תער"ב א"א א') מסתפק אם להקדים נ"ח או מעריב. והשערי תשובה (תער"ב ב') כתב: אם הגיע זמן צאת הכוכבים, יקדים להתפלל מעריב דהוא תדיר וגם יש בה מצות קריאת שמע שהיא דאורייתא, משנ"ב (שם א').

ויכין השמן בתוך הנרות קודם תפילת ערבית כדי שיהיה מוכן תכף אחר תפילת ערבית להדליק, דאם יעשה הכל אחר תפילת ערבית בודאי יש לחוש שיעבור עיקר זמן הדלקתו והוא חצי שעה מדינא דגמרא.

עא. הגרשז"א (שלמי מועד פ' מ"ז עמ' ר"ט). וכ"ה דעת הגריש"א. ובעל שבט הלוי (מבית לוי פ' כ"ח ב') דתדיר ושאינו תדיר שייך רק כשעומד לקיים שניהם, ולא כשאינו עומד עתה להתפלל מעריב, וכמ"ש בשא"ג (סי' כ"ב).

פרק ו' אכילה ולימוד לפני הדלקה

שיעור אכילה

לט. חצי שעה לפני זמן הדלקת נרות, אסור לאכול^{בב} פת יותר מכביצה^{בב} או שיעור רביעית משקה משכר. אבל פירות ושאר משקין, מותר^{עד}.
ואפילו התחיל קודם, פוסק^{עה}
אכילה לנשים

מ. גם נשים אין להם לעשות מלאכה או לקבוע אכילה לפני ההדלקה^{עז}.

אכילה כשמתעכב בדרך

מא. אם בזמן הדלקה אינו יכול להדליק, כגון שנמצא בנסיעה בדרך וכדו', ראוי להימנע מלאכול יותר משיעור הנ"ל לפני שמדליק^{עז}.

ממתינה להדלקה

מב. אשה שממתינה לבעלה להדליק נ"ח, נראה שמותר לה לאכול^{עז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{בב} תשוי מהרש"ל (סי' פ"ה). ב"ח וטו"ז (סי' תער"ב). מג"א (ס"ק ה'). ח"א (כלל קני"ד כ'). ב'א'ח' (וישב ז'). משנ"ב (תער"ב ס"ק י') ובשעה"צ (י"ד).

^{בב} עי' שו"ע סי' רל"ב (סעיף ג') ובמשנ"ב שם (ס"ק ל"ד ל"ה).

שיעור כביצה הוא כ7 סמ"ק.

ותבשיל העשוי מחמשת מיני דגן, מותר יותר מכביצה אם אינו קובע סודתו עליו.

^{עד} דרך החיים (ס"ק א'). יוסף אומץ (ס"ק תתרס"ו), עי' שו"ע רל"ב ג'.

^{עה} שעה"צ (סי' תער"ב ס"ק טו): שצריכין לחוש לתירוץ הראשון דאין שהות אלא חצי שעה להדליק, ובדליכא שהות והוא מידי דרבנן צריך להפסיק ומכש"כ כאן דיש פרסומי ניסא ג"כ.

^{עז} הליכות שלמה (פ' טז סעיף ג'). תש"ו בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ח).

^{עז} שבט הלוי חנוכה (פ' כ"ח סעיף י"א), תש"ו מבי מדרשא (ח"א סי' פ"ז) שלפי משמעות החת"ס בהל' לולב, מותר, ולפי המג"א, א"ר ובכורי יעקב, אסור.

^{עח} הגרש"ז אויערבאך סבר שאין לה לאכול אע"פ שאינה מדלקת בעצמה (הליכות שלמה). אבל דעת הגרש"א (פסקי שמועות חנוכה) כיון שאינה מדלקת בעצמה מותר לה לאכול. וכ"ה מבית לוי (פ' כ"ח י"ב). ובסי' תש"ו מבי מדרשא (ח"א סי' פ"ז), שלדעת הח"ס בשו"ע (סי' תרנ"ב), תוכל לאכול. ועיי"ע בנחלת צבי בגליון שו"ע יו"ד (סי' רס"ב א') שאם האב הזמין מוהל למילת בנו, יכול האב לאכול לפני הברית, וכאן עול הדלקה מוטלת על הבעל לכן יכולה האשה לאכול עד שהוא מגיע.

לימוד

מג. משהגיע זמן הדלקת נרות אין ללמוד^{עט}. ולימוד הלכות חנוכה, יש מקילין^פ.

----- = מקורות וציונים = -----

^{עט}. מהרש"ל (סי' פ"ה) מג"א (סי' תער"ב ס"ק ה') משנ"ב (שם ס"ק י'). בחיי אדם (כלל קנ"ד סעיף כ'): ומשהגיע זמנה, אסור אפילו ללמוד. וכן בשעה"צ (שם ס"ק י"ד) שעד זמנה מותר ללמוד. במחצה"ש (שם ס"ק ה') כתב, לא ידעתי למה לא יאסר חצי שעה קודם זמנה.
^פ. אורחות רבינו (ח"ג אות נ"א). חוט שני (עמי שי"ח) בדומה להיתר לימוד פ' במה מדליקין (שו"ע ער"ה ז') לאור הנר בשבת, שאין לחוש שישכח.
ונראה שמייירי שמאיזה סיבה אינו יכול להדליק בזמן, דבלא"ה חייב מיד להדליק מבלי להתעכב בשום דבר, והוי מצוה עוברת כמ"ש בסי' תל"א בה"ל (ד"ה ולא יאכל).

פרק ז' כמה נרות מדליקין

כמה נרות

מד. עיקר חיוב הדלקת נרות הוא שבכל לילה ידליק נר אחד לכל בית, ובזה יצא ידי חובה מעיקר הדין¹⁸.

מנהג אשכנז - כל בני הבית מוסיפים

מה. מנהג בני אשכנז, שכל אחד מבני הבית ידליק בליל ראשון נר אחד ובכל לילה מוסיף עוד נר¹⁹.
וכל אחד יניח נרותיו באופן שיהא ניכר כמה נרות הדליקו²⁰.

מנהג ספרד - בעל הבית מוסיף

מו. מנהג בני ספרד, בליל ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף נר בכל לילה. ואפילו אם הרבה אנשים בבית, לא ידליקו יותר²¹.

חידוש במנהג

מז. כאן יש חידוש במנהג שלא מוצאים בשאר מקומות, שהספרדים נוהגים כתוספות, ואשכנזים נוהגים כרמב"ם²².

נרות הידור

מח. הדליק פחות מכמות הנרות של אותו היום, ישלים את כמות הנרות הראוי לאותו הלילה, אבל לא יברך על ההוספה²³.

----- = מקורות וצינונים = -----

פא. שבת כ"א. משנ"ב סי' תרע"א (ס"ק ד). ויש לעיין מדוע הטור והשו"ע כותבים הלכות מהדרין וכלל לא הזכירו עיקר הדין. בפמ"ג (מש"ז סי' תרע"א ס"ק א') כתב, מדסתם המחבר, משמע שמהדרין מן המהדרין הוא חיוב מדינא. עי"ע בספרי ימי החנוכה (פ"ב הע' ו').

פב. רמב"ם. ב"ח. מהרש"ל. רמ"א (סימן תרע"א). לבוש. משנ"ב שם.

פג. דרכי משה. לבוש. חיי"א.

פד. תוספות שבת כ"א: טור ושוי"ע.

פה ט"ז סי' תרע"א (ס"ק א).

¹⁸ ב"י סי' תער"ב מביא מס' אורחות חיים (הלי חנוכה אות י') מי שלא הדליק בליל שלישי אלא שתי נרות או בליל רביעי אלא שלשה, זה היה מעשה בלונל והחמירו שידליק מה שחסר להדליק, ואין צריך לברך פעם אחרת, כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשאה.

הדליק יותר

מט. הדליק בטעות נר יותר ממוספר הנרות של אותו הלילה, יצא ידי חובתו^פ ויכבה הנר הנוסף^פ.

----- = מקורות וצינונים = -----

לבוש (שם סעיף ב') אין צריך לחזור ולהדליק מראש, אלא ישלים מה שחסר וא"צ לברך פעם אחרת שכבר בירך ודעתו היה על מנין הנרות שצריכים לאותו לילה. מג"א (סי' תרע"ו), ובמחצה"ש שם מבאר כיון דעיקר מצוה הוא נר איש וביתו, א"כ כבר קיים המצוה כשהדליק הנר הראשון, ואין לברך על מהדרין. חיי אדם (קנ"ד ס"ק כ"ט). והפמ"ג (א"א סי' תער"ב ג') מצדד דאפילו לא היה דעתו מתחילה רק על נר אחת ואח"כ נזדמן לו עוד נר ג"כ לא יברך עוד, כי מדינא אין חיוב רק נר אחד והשאר משום הידור. משנ"ב (תער"ב ס"ק ו').

והנה בענין ברכה על הידור,

כתב הג"ר עקיבא איגר (תשו' רעק"א תניינא סי' י"ג) כיון שרצונו להיות מהמהדרין, הרי כוונתו שלא לצאת בהדלקת בעל הבית ואז הרי חייב להדליק מעיקר הדין, [לא מדין הידור]. ראה עוד שפת אמת (שבת כ"א: ד"ה ת"ר מצות חנוכה).

^פ חכמת שלמה (סי' תרע"א) שיצא ידי חובתו וכמו בשבת (רמ"א סי' רס"ג א') אם הדליק נר נוסף אינו מגרע ממוספר העיקרי של הנרות. הגר"א (סי' תרע"א) וכ"כ הגר"ש אלישיב (פניני חנוכה פ"ג עמ' ל"ה).

אבל דעת הכתב סופר (או"ח סי' קל"ה) דדמי למדליק על מנת לכבות ויתכן ולא יצא. וכ"ה במשנה שכיר (סי' רצ"ב).

^פ הגר"ש אלישיב (פניני חנוכה פ"ג עמ' ל"ה) הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' ש"ג).

פרק ח' מקום ההדלקה

טפח סמוך לפתח

ג. מצוה להניח את הנרות בטפח הסמוך לפתח^{טו}. ומשמאל לכניסה לפתח ותהי' מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל^צ.

מנורה סמוכה לחבירתה

נא. כמה אנשים שמדליקים בפתח אחד, ידליק אחד מהם בטפח הסמוך לפתח והשאר סמוכים לו, ואז גם להם יש מעלת הדלקה בטפח הסמוך לפתח^{צב}.

הנחת הנרות בפנים

נב. בזמן הזה נוהגים להדליק בפנים בבית ליד הדלת^{צב}.

----- = מקורות וציטוטים = -----

פט שבת כ"ב. ברש"י שם שאם ירחיקנו מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם. טור. מהר"ל. דרכי משה. לבוש.

צ. שבת כ"ב. שאלתות דרב אחאי פ' וישלח. טור ושו"ע (סעיף ז'). לבוש. משנ"ב (ס"ק ל"ג). גם אם קבע מזוזה במקום שאינו מחוייב מעיקר הדין אלא כחומרה, ידליק משמאלו. שבט הלוי (פ"ה ה') הגרנ"ק (פסקי ה' חנוכה).

צא. אם אחד מהאנשים מדליק בטפח הסמוך לפתח והשאר מדליקים כל אחד בסמוך לחבירו, אע"פ שכולם אינם בטפח הסמוך לפתח, אבל ניכר שהסיבה היא מחוסר מקום ולכן די בכך שכל אחד ידליק בסמוך למנורת חבירו, מעדני שלמה (חנוכה עמ' ק"י). וכ"ה בחוט שני (חנוכה עמ' ש"ג) כיון שניכר ששאר הנרות הם המשך של הנרות הסמוכים בטפח לפתח. אורחות רבינו (ח"ג עמ' ו') מהגר"י קניבסקי.

צב שבת כ"א: רמב"ם פ"ד. רשב"א (תשו' סי' תק"מ). אור זרוע (חנוכה סי' שכ"ג) ס' אהל מועד. טור ושו"ע (סי' תרע"א סעיף ה'). בעל העיטור ה' חנוכה, ועיי"ש בפתח הדביר. סדר היום. של"ה. בני יששכר (כסלו מא' ג' אות ט"ל) מס' עוללות אפרים. ערוך השולחן. תשו' דבר יהושע (ח"א סימן מ' וח"ב ק"א-ק"ג), עיי"ש שמרחיב בטוב טעם בענין זה. נמוקי או"ח. מנחת יצחק (ח"ו סימן מ"ו). הוספות בשו"ע הגר"ש ז"ל.

המנהג להדליק בפנים מלפני מאות רבות בשנים, נזכר ברשב"א (תשו' תק"מ - תקמ"א), וכתב בעל העיטור, אחרי שנהגו על הסכנה נהגו, ובפתח הדביר (שם אות ד') שאף שאין סכנה מ"מ נהגו להניחו על השולחן.

והרי הריב"ש כתב שההדלקה בבית הכנסת לפרסומי ניסא כיון שעתה אין יכולים לקיים המצוה כתקנה ועל סמך זה מדליקים בברכה, גם בימינו. ובס' אוהל מועד (שער מוע"ק דרך ראשון נתיב ה'): ועכשיו נהגו להניח על הפתח מבפנים ואע"פ שאינו בשעת הסכנה.

וגם אם יש חלון הפונה לרה"ר נהגו להדליק בטפח הסמוך לפתח מבפנים^ג.

הנחת הנרות בחוץ

נג. רבים נוהגין להדליק הנרות בחוץ^ג.

נד. גם בזמן חז"ל, שהיו מדליקים בחוץ, אם הדליק בפנים, לדעת רוב הפוסקים, יצא בדיעבד^ג.

----- = מקורות וצינונים = -----

וראה בס' נימוקי או"ח מביא מזקינו בעל ה"בני יששכר שהיה מפורסם בדקדוקי מצות שלו ובפרט נר חנוכה, והיה לו עששית של כסף עם זכוכית מד' צדדיה ובתוכם מנורת כסף וכו' ואמר כי תהיה לו לצורך בעת ביאת גוא"צ שאז ידליקו מבחוץ. ובתשו' מנחת יצחק (ח"ו סי' מ"ו): לא ראינו לצדיקי הדור בחז"ל שינהגו כן להדליק בארגו זכוכית וגם אותם הנוהגים להדליק מבחוץ הם רק מיעוטא כלפי הנוהגים בפנים וכו'.

שפת אמת (חנוכה תרל"ד) טעם להדלקה בפנים, בשם המגיד. וברור הדבר שבזמנים טובא במשך אלף שנים האחרונים לא היה שעת סכנה, ואפ"ה נהגו להדליק בפנים. בזמן הרמ"א לא היה סיבה להימנע מהדלקה בחוץ משום שעת סכנה, וכן בזמן "תור הזהב" בספרד, וכן בזמן החת"ס ועוד כהנה וכהנה. וידוע עדות החיד"א במעגל טוב מביקורו באמשטרדם שנת תקל"ח שהיו עושים ברחובות שמחה ופרצופין וכו' כאילו העיר שלהם.

יהא הטעם בגלל שמקום הדלקה הועבר לבפנים ע"י בי"ד שבאותו הדור, או שהענין הוא פנימי, בפרד"ס, ושרק לעתיד יהא בחינת "חכמות בחוץ תרונה וגו'", או מטעמים נוספים שבספרה"ק הרחיבו עליהם, עובדה שכך נהגו ולא שינו את המנהג, גם כשלא היה סכנה. ראה עוד תשו' אגרות משה (ח"ד סי' ק"ה) ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו.

^ג משמרת שלום (סימן מ"ח). ליקוטי מהרי"ח. ס' ימי החנוכה (פרק ג' סעיף ג').

^ג שבת כ"א: רמב"ם (פ"ד סעיף ד'). שבלי הלקט (סי' קפ"ה). מנהג תלמידי הגר"א. מהרי"ל דיסקין. מקראי קודש (סי' י"ז). תשו' התעוררות תשובה. הרב צ.פ. פראנק. אז נדברו (ח"י סי' כ"ו) התחיל הדלקה בחוץ לפני 150 שנה (סביבות ת"ר).

הגר"ש אלישיב מבאר, עבר האונס יקיים מצוה כתיקונה, כי לכתחילה תוקן רק לשעת סכנה ע"מ לשנות כשעובר הסכנה.

^ג בגמרא שבת (כ"ב.) מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, היא מצוה לכתחילה, לכן אם הדליק בביתו שלא בשעת הסכנה, יצא בדיעבד. ע"י שפת אמת (שבת כ"ב. ד"ה בגמ' ת"ש) שלמסקנת הגמ' יצא בדיעבד, וכ"ה בדעת תורה (סי' תרע"ה א') דמלשון השו"ע (תרע"א ה') בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, משמע שגם לא בשעת הסכנה יצא בדיעבד. תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ק"ה ז') דין פרסומי ניסא אינו מעכב בעצם חיוב הדלקה, ולכן אמרו שבשעת סכנה מניחו על שולחנו ודיו, ולא אמרו שתקנו תקנה מיוחדת בשעת סכנה להניח על שולחנו, כיון שגם בתחילת התקנה, אם הניחו על שולחנו יצא בדיעבד. בס' הליכות שלמה (פי' י"ד ט"ז) ובהע' 54 שכן משמע במהרל (נר מצוה) ובחי' חת"ס (שבת שם) ובחי' הריטב"א

הדלקה ליד חלון

נה. יש נוהגין להדליק נרות בתוך ביתו ליד חלון הפונה לרשות הרבים¹³.

גובה הנרות

נו. צריך להניח את הנרות מעל ג' טפחים מהקרקע¹⁴.
ושיעורו: 24 ס"מ להגרר"נ, ו - 29 ס"מ לחזו"א. ובדיעבד יצא גם אם היו יותר נמוכים¹⁵.
חנוכה גבוה יכול להניח על גבי מגש שעומד על הרצפה¹⁶.

למטה מעשרה

נז. מצוה להניח את הנרות למטה מעשרה טפחים¹⁷.
ושיעורו 80 ס"מ להגרר"נ, ו - 96 ס"מ לחזו"א, ואם מניחם למעלה, יצא¹⁸.
אבל למעלה מ - 20 אמה לא יצא¹⁹ ושיעורו 9.60 מ' להגרר"נ ו-11.50 מ' לחזו"א.

מקום הלהב

נח. מודדים לפי מקום הלהב שיהיה תוך עשרה טפחים או 20 אמה²⁰.

פתח חדר מדריגות

נט. פתח חדר מדרגות בכניסה לבנין, נחלקו הפוסקים אם נחשב לפתח החצר²¹.

----- = מקורות וצינונים = -----

ורשב"א, דהדלקה בפתח מבחוץ, אינו אלא לכתחילה. ב"ח (סי' תרע"א ד"ה ובשעת). אבל דעת הגרי"ז סולבייצין חולק ושלא בשעת גזירה לא יצא אם מדליק בפנים. וכן הוא דעת הגריש"א.
¹³ שבת כ"א: כל בו. טור ושו"ע (סעיף ה').

¹⁴ מהר"ם מרוטנבורג מביאו טור (סי' תרע"א), מפני שלמטה מג' הוי כארעא סמיכתא ואינו ניכר שהודלק במתכוין, וליכא פרסומי ניסא. ובשו"ע (סעיף ו'). בן איש חי וישב. משנ"ב (ס"ק כ"ו). כפה"ח (שם ס"ק מ"ו).

צח פרי חדש (סי' תרע"א ס"ק ו'), הניחה למטה מג"ט יצא. פמ"ג (א"א ו'). משנ"ב (ס"ק כ"ו).
¹⁵ תשו' מנח"י (ח"ו סי' ס"ה) שאם השלהבת הוא למעלה מג' טפחים אין חסרון במה שרגל המנורה על הקרקע, שניכר שבעה"ב הניחו שם. ומשום כבוד המצוה יניח המנורה על מגש (הליכות שלמה פי"ד ס"ו).

¹⁶ שבת כ"א: ס' המנהגים ר"י טירנא. טור ושו"ע (סעיף ו'). לבוש. משנ"ב (ס"ק כ"ז).

¹⁷ מרדכי שבת כ"ב: טור ושו"ע לבוש. חיי אדם.

¹⁸ שבת כ"ב. רמב"ם. טור ושו"ע (סעיף ו').

¹⁹ מקור חיים. ערוה"ש (סי' תרע"א סעיף כ"ב). מנח"י (ח"ו סי' ס"ה). דברי יציב (ח"ב סי' רפ"ד).
הליכות שלמה (פי"ד סעיף ו'). אבל בלקט יושר כתב: אם תחתון של נר תוך י' אע"פ שעליו גבוהה הרבה אין בכך כלום.

דירת קומות

ס. אם גר בדירת קומות, יכול להניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים, אבל אם החלון הוא למעלה מ-20 אמה מהרחוב, חסר בזה פרסום לבני רה"ר ויעדיף להניחו בפתח ביתו^ק.

יש הסובר שגם בבנין מעל 20 אמה יש להדליק בחלון שיש פרסום לשכנים בבניינים ממול, בצירוף פרסום לבני הבית^ק.

צורת פתח בחוץ

המדליקים בחוץ, יעדיף להדליק במקום שיש בו צורת הפתח, אבל יכולים להדליק גם במקום שניכר שנכנסים דרכו מרשות הרבים לחצר אע"פ שאין שם צורת הפתח^ק.

פרסום לנכרים

סא. אם גר במקום נכרים, אין מצות פרסומי ניסא בהדלקת נרות בחוץ^ק, ויש שכתבו שיש בזה ענין^ק.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קד} חדר מדרגות נחשב לחצר, וידליק בפתח חדר מדרגות אם הבנין מעל 20 אמה. הגרי"ש אלישיב (שבט יצחק עמ' ז'). הליכות שלמה (פ' י"ד). ויש הסוברים שחדר מדרגות נחשב **למבו ולא חצר** ואין להדליק שם. חוט שני. אורחות רבינו (ח"ג עמ' י"א).
^{קה} ראה פרי חדש. מחצה"ש. חיי אדם. משנ"ב שעה"צ (ס"ק מ"ב).

וכ"ה דעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פי"ד 3). והגרי"ש אלישיב במקרה זה עדיף להדליק בפתח הבית לחדר מדריגות. וכ"ה בתשובות והנהגות (ח"ב ס' שמ"ג) שלא תקנו חז"ל פרסומי ניסא אלא לעוברים ושבים ברחוב דווקא. וכן הגרא"ל שטיינמן אם נחשב פרסומי ניסא בקומה גבוה א"כ לא משכחת ליה דין 'גבוה מכי' אמה' אלא כשאין בית סמוך לה.
^{קי} ודעת שבט הלוי (ח"ד ס' ס"ה) שיש פרסום לשכנים בבניינים ממול, בצירוף פרסום לבני הבית. ובתשו' אור לציון (ח"ד פ' מ"ב אות ז'). הגר"י פישר הליכות אבן ישראל (פ' מ"א).

^{קי} הליכות שלמה (פ' י"ד ד'). אבל לגר"ז מבריסק צריכים **פתח שחייב במזוזה**. תשובות והנהגות (ח"ב ס' שד"מ)

^{קי} ס' נוהג כצאן יוסף (עמ' קפ"ג ס"ק ב'). תשו' אגרות משה (ח"ד ס' ק"ה ז') תשו' להורות נתן (ח"ד ס' ס"ג) שאין מצות פרסומי ניסא לנכרים, ועד דכליא ריגלא דתרמודאי הוא סימן שכל עוד מוכרים, עדיין יהודים מסתובבים ברחוב.

^{קט} התעוררות תשובה (ח"א ס' קנ"ג) שיש ענין גם בגוים והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים. בית פנחס מבמעמח"ס פתחא זוטא ובתשו' קנין תורה (ח"ח ס' ל"ד).

פרק ט' המנורה

סוג המנורה

סב. מצוה להדליק בנר של מתכת או זכוכית, משום הידור מצוה^ק.

סג. בקו' "סוד הדלקת נר חנוכה" (לרבי יצחק בן הראב"ד) מפרט 15 דרגות כלים ראויים
לנר חנוכה

א. כלי זהב, ב. כלי כסף, ג. נחושת קלל דומה לזהב, ד. נחושת אדום, ה. של ברזל, ו. של
בדיל, ז. עופרת, ח. כלי זכוכית, ט. כלי עץ, י. כלי עצם, יא. כלי חרס מצופה באבר, יב. כלי
חרס בלתי מצופה. חדש יג, קליפות רימון, יד, קליפות אגוז הנדי, טו, קליפות האלון. וכ"ה
בס' חסד לאברהם^{קא}.

כלי לנרות

סד. ראוי להדליק כל נרותיו, גם נר שעוה בתוך כלי, אבל אינו מעכב^{קב}.

נרות בשורה ישרה

סה. יעמיד הנרות בשורה ישרה ולא בעיגול^{קג}, לא יוצא ונכנס^{קד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ק טור וש"ע סימן תרע"ג (סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק כ"ח).

קיא. ראה בספרי ימי החנוכה בסוף הספר.

^{קב} אבני נזר (ח"ב ס"י ת"ק) מביא החסד לאברהם הנ"ל ומסיק שהכלי בכלל הנר. אבל משמעות
רוב הפוסקים שכלי אינו מעכב, תשו' חכם צבי (סי' ע"ה), שבות יעקב (ח"א סי' ל"ג), ומשנ"ב
סי' תרע"א (ס"ק י"ח), תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קנ"ז).

^{קג} רמ"א סי' תרע"א סעיף ד', דהוי כמדורה.

^{קד} מהרי"ל. שו"ע. מג"א. משנ"ב ס"ק ט"ו: שלא יבוא לעשות בעיגול. במחצה"ש שם ס"ק ג'
מבאר שגם כשאחד יוצא ואחד נכנס, נראה כמדורה. ובערוך השולחן (תרע"א סעיף יב)
שכשאחד נכנס ואחד יוצא, נראה שכל נר עומד בפני עצמו ואין היכר למספר הנרות.

פרק י' שמנים

סו. כל השמנים כשרים לנר חנוכה^{קטו}. ושמן זית מן המובחר, א. שאורו צלול. ב. שבו נעשה הנס^{קטז}.

שמן זית

סז. למצוה מן המובחר יקח שמן זית, ואם אין לו, מצוה בכל שמן אחר שאורו זך ונקי^{קי}, ואם אין לו שמן, ידליק בנר שעוה.

א. **שמן למאור:** אע"פ שיש לו חימצון גבוהה - כשר להדלקה^{קיב}. ויש שהידרו להדליק בשמן זך^{קטז}.

ב. **שמן מר:** מותר^{קיג}.

----- = מקורות וציונים = -----

קטו שבת כ"א. טור וש"ע (סי' תרע"ג סעיף א').

קטז שבת כ"ג. דרכי משה (ס"ק א'). תשו' ר"י ברונא. לבוש. משנ"ב (שם ס"ק ד'). כפה"ח (ס"ק י"ב).

ורבינו יצחק בן הראב"ד כתב ששמן זית היותר זך, משובח.

קי מהר"י ברונא (סי' ט"ל), מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעוה דעל ידי השמן נעשה הנס. משנ"ב (תרע"ג ס"ק ד').

קיב במס' שבת כ"א, כל השמנים כשרים לנר חנוכה. במס' מנחות (פג). ורמב"ם הל' איסורי מזבח (פ"ז הל' ח') מפרט 9 סוגי שמן 'מפני שינוי מעשיו'. טיפה ראשונה למנורה וכו' ומפרט כל סדר מיצוי השמן. וכך מסתבר היו רמות ואיכויות שונות של השמן בימי קדם, ובשו"ע (סי' תרע"ג) נפסק שכולם כשרים לנר חנוכה. וכ"ד כפה"ח (תער"ג י"א) ס' חוט שני (עמ' שיי"ט), והגר"ח קניבסקי.

בימינו נמצאים סוגים ודרגות שונות של שמן זית: 1. EXTRA VIRGIN - כתית מעולה, השמן מופק בכבישה קרה, תהליך שהזיתים מרוסקים והשמן הנוזל מופרד מהמוהל ע"י צנטריפוגה. רמת חומציות עד 0.8%. 2. שמן כתית, VIRGIN מופק בכבישה קרה, היינו כשבכל התהליך החום מתחת 30 מעלות. 0.8-1.5 חומציות. 3. שמן זית זך, מגפת שמחומם עד 35%. רמת חומציות עד 3% אחוז. 4. שמן מיוצר מגפת זית אכיל.

5. שמן למאור. מיצוי עם הקסאן, נפט ואידוי מהחומר הרעיל.

ומעיקר הדין כל השמנים כשרים ואפילו שמן למאור שאינו ראוי לאכילה.

קיג רבינו יצחק בן הראב"ד כתב ששמן זית היותר זך, משובח. והגר"ש אלישיב הידר בשמן זית ראוי לאכילה (מנחות פו). ושמן שיותר דומה למה שהדליקו במנורה (ראה משנ"ב סי' תער"ג). ולדעתו סדר הקדימה בסוגי השמן: א. כתית כבישה קרה ב. זך מזוקק. ג. המיוצר מגפת וראוי למאכל. ד. מגפת ואינו ראוי למאכל. וכן כתבו כמה פוסקים, גם משום שהיות והשמן למאור עבר תהליך עיבוד, אולי 'פנים חדשות באו לכאן' וכבר לא ייחשב לשמן זית כלל.

- ג. מוצק: מותר^{קכא}.
- ד. שמן בב"ח - ערלה: אסור מפני שכיתותי מיכתת שיעורא^{קכב}.
- ה. טבל - טריפה: אסור, מפני שצ"ל מהמותר בפוך^{קכג}. והמהרש"ם חולק שאין מהמותר בפוך בדרבנן ובדיעבד מותר^{קכד}.
- ו. תרומה - שמן שריפה: מותר^{קכה}.
- ז. שמן שביעית: יש אוסרין מפני שכתוב, לאכלה ולא להפסד, ואסור להשתמש לאור נר חנוכה^{קכו}. ויש מתירין מפני שנהנה במה שאינו יושב בחדר חשוך, ונהנה במצות פרסומי ניסא^{קכז}.
- ח. גזול: צ"ע אם כשר^{קכח}.
- ט. תחת המיטה: אין להשתמש^{קכט}. ויש מתירין בדיעבד^{קכ}.

----- = מקורות וציונים = -----

- קכ כפה"ח תרע"ג (ס"ק י"א).
- קכא שבט הלוי, נשאר משקה לא מאכל. דעת תורה (בסי' תר"ע) בשם תשובה מאהבה שהשמן שמצאו החשמונאים היה קרוש כדון אוכל. תשו' מגדנות אליהו (ח"ד סי' קי"ד).
- קכב פמ"ג (פתיחה כוללת חקירה ט' כ"ט), תשו' מהרש"ם (ח"ד סי' קכ"ב), תשו' אג"מ (א' סי' קצ"א). תשו' מנח"י (ז' מ"ז). בדיעבד מותר - פמ"ג
- קכג שנות חיים (סי' רי"ח) שצריך להדליק רק מהמותר בפוך, בתשו' בית שלמה (סי' ק"ח) שבמצות דרבנן אין להחמיר.
- קכד מהרש"ם (ח"ט סי' ל"ט). דעת תורה (סי' תרע"ג). בתשו' אגרות משה (ח"א סי' קצ"א) ובתשו' מנחת יצחק (ח"ז סי' מ"ז) לאסור לכתחילה, ובדיעבד שכבר הדליק אינו צריך לחזור ולהדליק.
- קכה ירושלמי תרומות (פי"א הל' ה'). מקראי קודש (חנוכה סי' י"ט) תשו' מבי מדרשא (ח"א סי' פ"ה) מבואר באורך. אבל בסי' דרך אמונה אוסר.
- קכז רידב"ז פא"ה (פרק ה' הל' ט). תשו' לבושי מרדכי (מהדו"ג סי' נ"ג). מהר"ש ענגיל (ח"ב סי' ד'). תורת הארץ (ח"א פ"ח). אמרי יושר למהר"ם אריק (ח"א סי' ק'). ובס' דרך אמונה (פ"ה הל' ח' ס"ק מט) כתב שהחזו"א אסר. ובתשו' משנת יוסף (ח"א סי' כו) נוטים לאסור.
- קכו מג"א תרע"ח (ס"ק ב'), שעה"צ (ס"ק ה'), אם אין לו נר אחר נמי מותר, ואף דע"כ משתמש על שולחנו בנר חנוכה. שערי תשובה (סי' תרע"ג ס"ק ג'). שעה"צ תרע"ג (ס"ק י"א) מהפרי חדש דלילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל שרי, דלא מחוייב להעצים עיניו, דלא מקרי תשמיש. הליכות שלמה (פי' טו ז' ו'). קנין תורה (ח"ג סי' י"ז). אור לציון (שביעית פ"ב ג'). כרם ציון הלכות פסוקות (פי' י"ג הע' ו'). ועיי"ע בשבט הלוי (ח"א סי' קפ"ד). אור לציון (ח"ד מ"ד).
- קכח משנ"ב תרע"ג (ס"ק ב') משו"מ. האם אמרינן מצוה הבאה בעבירה במצווה דרבנן.

שמן מגולה: מותר, אין איסור גילוי בשמן^{קלא}

נר שעה

סח. מותר להדליק בנר שעה^{קלב} או נר פארפין, מכל מקום מצוה טפי בנרות שמן שעל ידם נעשה הנס^{קלג}.

כמות השמן

סט. צריך להכניס במנורה כמות שמן שידלק כחצי שעה לאחר צאת הכוכבים^{קלד}.

מנורת חשמל

ע. במנורות חשמל אין יוצאים ידי חובת נר חנוכה^{קלה}.

שימוש בדיעבד בפנס – מצבר. עי"ע בהערה.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קכט} ב'א'ח' (פר' נח שנה ב' יז). כפה"ח, מפני רוח רעה ששורה עליו ומשום הקרבהו לפחתיך, מאחר דמאיס לאדם באכילה. אבל שמן מר שאינו ראוי לאכילה אינה שורה עליו רוח רעה ומותר לנר חנוכה.

^{קל} שומר מצוה לא ידע דבר רע. יבי"א (יו"ד סי' ט') הגרי"ש אלישיב (נר חנוכה ו' ח').

^{קלא} משנה תרומות פ"ח משנה ד'.

^{קלב} רמ"א סי' תרע"ג (סעיף א'), נרות שעה אורן צלול כמו שמן.

^{קלג} מאירי (שבת כ"א) מהר"י ברונא (סי' ט"ל) פרי חדש.

אבל דעת המהר"ל מפראג (נר מצוה אמר יהודה בן) לא להדליק כלל בנר שעה וחלב, אבל במחצה"ש שם כתב שאין נוהגים כן. שעה"צ (ס"ק ד').

^{קלד} שבת כא: מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ובריי"ף, עד אחר שקיעת החמה כמו חצי שעה. שו"ע סי' תרע"ב (סעיף ב').

^{קלה} בית יצחק (יו"ד סי' ק"כ). לבושי מרדכי. מהרש"ג (ח"ב סי' ק"ז). שצריך משהוא שיש בו שמנונית כשמן או שעה. כפה"ח 1. שאינו זכר לנס שהיה שמן ופתילה. 2 שהמנורה היתה נדלקת ע"י אדם, וזה ע"י מכונה. 3, העשית שיש בה כח האור היא מלאה אור, הוי כמדורה שאין עולה אפ"י לנר אחד.

במקרה שאין לו שום אמצעי להדליק נר חנוכה אלא ע"י נורת ליבון חשמלי, ידליק בלא

ברכה, תשו' באר משה (ח"ו קוני' אלעקטריק סי' נ"ח) תשו' ציץ אליעזר (א' כ').

בפנס – בטריה, כיון שכל שיער ההדלקה נמצא לפנינו, בדיעבד יכול להדליק בלא ברכה. הליכות שלמה (ט"ו ג'). הגרי"ש אלישיב (קו' הליכות והנהגות). תשו' אור לציון (י"ח י"ב).

פרק יא פתילות

עא. כל הפתילות כשרים לנר חנוכה^{קל}, ומצוה מן המובחר להשתמש בצמר גפן או בחוטי פשתן^{קל}.

עב. פתיל צף- ניתן להדליק בו ואין צורך להוריד שעווה. אם רוצים, ניתן להטביל קצה העליון בשמן לפני שמדליק^{קל}.

החלפת פתילות

עג. אין חובה להחליף פתילות כל יום^{קלט}. ולפעמים הפתילות הישנים נוחים יותר להדלקה^{קמב}. ויש שכתבו המנהג להחליף פתילות כל יום^{קמא}.

נר השמש

עד. נר השמש עושין כנגר שעוה^{קמב}. ויש מדליקים נר השמש בשמן^{קמג}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קלו}. שבת כ"א: טושו"ע סי' תרע"ג (סעיף א').

^{קלי}. חיי אדם (כלל קנ"ד סעיף ח'). דרכי חיים ושלום (ס"ק תתי"ד). משנ"ב (ס"ק ב).

קלח. בעת הדלקה השעוה נמסה מיד. בנוסף, הרי בתשו' מהר"י ברונא (סי' ל"ט) כתב דלא יסלק ידו עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצא מן השמן, ומביאו בה"ל (סי' תרע"ג) ואז ודאי כבר נשאבת השמן. ובכל זאת, אם ירצה יוכל לטפטף טיפה שמן על הפתילה לפני שמדליק. שבת הלוי (ח"ח סו"ס קנ"ז).

^{קלב}. מס' סופרים (פ"כ הל' ד'). שבלי הלקט. אבודרהם. שו"ע (סי' תרע"ג ס' ד).

והפתילה שהדליק בו בליל הראשון, (שהוא מחובת המצוה), יעביר בליל השני לנר הראשון שמדליק, ולא להשאירו במקומו. מפני שאז ישמש כנר של הידור, ונמצא מורידו מקדושתו. ראה משמרת שלום (ס"ק מ"ח).

^{קלג}. לבוש (תרע"ג סעיף ד'). פרי חדש. א"ר. חיי אדם (קנ"ד סעיף ח'). ערוך השולחן. ליקוטי חב"ח שהחתם סופר לא החליף. משנ"ב (שם ס"ק ל"א).

^{קמא}. מאירי שבת כ"א. ס' תניא. כל בו. ארחות חיים (ס"ק י"א). דרכי משה (ס"ק ו'). שאין חובה להחליף אבל נהגו כן. מפני 1. שבכל לילה היה הנס מתחדש. 2. זכר למקדש שהיו מחדשין אותו בלילה אל מנורת המאור. לקט יושר. דרכי חיים ושלום. יש לציין שבימינו יש פתילות מוכנות שדולקים היטב בפעם הראשונה.

^{קמב}. בן איש חי. הוספות לשו"ע הגרש"ז 1. שעוה הוא שני לשמן זית. 2. אין נוח לטלטל שמן ופתילה. 3. לעשות היכר נוסף בין שמש לנרות חנוכה.

^{קמג}. כן נוהגים בכמה מקומות. כפה"ח סי' תרע"ג (ס"ק ל"ו).

פרק יב הנמצא מחוץ לביתו

כשאינו בבית, אשתו מדלקת

עה. אם אין האיש בביתו, חייבת אשתו להדליק קמ"ד, ונחשב כמו שהוא הדליק בעצמו קמ"ה.

הדלקה באכסניה להוציא בני ביתו

עו. אם האיש אינו בביתו, ומדליק במקום אכסנייתו, מוציא גם את אשתו שלא נמצאת בבית קמ"ו. אבל אם 'משתתף' באכסניא, אינו מוציאה קמ"ז.

ויש חולקין וסוברין שאם האיש אינו בביתו אינו יכול להוציא את אשתו שלא נמצאת על ידו קמ"ח.

אכסנאי

עז. מי שהוא אכסנאי ואשתו אינה נמצאת בביתה, ומדליקה במקום הימצאה, אינה מוציאה את בעלה קמ"ט.

שוהה בארץ אחרת, לצאת ע"י בני ביתו

עח. מי שנסע לארץ אחרת, (אפילו אם יש הפרשי זמנים מביתו), יוכל לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו ק"ו.

----- = מקורות וציונים = -----

קמ"ד שו"ע (סי' תרע"ה סעיף ג'), אשה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה. במג"א (שם ס"ק ד') ומביאו משנ"ב (שם ס"ק ט'), בעד כל בני ביתה וכו' וכשאין האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה.

קמ"ה מג"א (סי' תרע"ו ס"ק ב'), משנ"ב (שם ס"ק ז'), אם אשתו מדלקת עליו בתוך ביתו חשוב כמו שהדליק בעצמו.

קמ"ו כשהאשה אינה בביתה כגון בבית חולים, בית החלמה וכדומה, והבעל אינו מדליק בבית, אלא בבית הוריו וכדו' יוצאת האשה בהדלקתו, כיון שמדליק בעצמו, מבית לוי (פרק ל' סעיף ג'). וכ"ה הגרא"ל שטיינמן, שהרי 'אשתו כגופו' לכן יוצאת ידי חובה.

קמ"ז אבל אם אינו מדליק בעצמו רק משתתף בפרוטה בהדלקת בעה"ב, אינה יוצאת בהדלקתו, מבית לוי שם.

קמ"ח הליכות שלמה (פ"ג ובהערה י"א י"ג). פניני חנוכה (עמ' קי"ח) מהגר"ש אלישיב. שלמי תודה מהגר"נ קרליץ.

קמ"ט הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 21), ובשלמי תודה (סי' יט ג') שכן דעת הגרא"ל שטיינמן.

ק" ע"י משנ"ב (סי' תרע"ז ס"ק ב'), מדינא כשאשתו מדלקת נר חנוכה בביתו, הוא יוצא ידי חובתו בהדלקתה אף שהוא במקום רחוק מביתו, ואין צריך שוב להשתתף אפילו בפרוטה. הליכות שלמה (פ"ג סעיף ד'). תשו' מנח"י (ח"ז סי' מ"ו).

עט. אבל אם כשאשתו מדליקה בבית, עדיין לא הגיע שעת הדלקה בארץ שבו האיש נמצא, נחלקו הדיעות אם יכול לצאת מהדלקה^{קנא}. ולכן יכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו וידליק בעצמו^{קנב}.

מסיבה אצל הורים

פ. בנים נשואים שהולכים לבית הוריהם בליל חנוכה, מכיון שלנים בביתם ידליקו בביתם, ולכן אין להם לקבוע אכילה ושתייה לפני ההדלקה^{קנד}.
ואם בבית הוריהם עורכים מסיבה בחברת משפחתם, יש שמתירים להדליק שם אם גם יאכל סעודה קבועה^{קנז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קניא} כגון אם האשה נמצאת בארץ ישראל ובעלה בארה"ב. בתשו' מנחת יצחק (ח"ז סי' מ"ו) מסתבר שיוצא ידי"ח בהדלקתה, רק באופן שאשתו מדליקה בזמן שכבר הגיע שעת ההדלקה במקום בו הוא נמצא, ואף אם היא כבר חלפה, לפי שהחיוב להדליק הוא כל היום, אלא שקבעו להדליק בלילה בזמן מסויים בו יש פרסומי ניסא, ודי בכך שבמקום שהיא מדליקה יש פרסומי ניסא, אבל אם לא הגיע שעת הדלקה במקום בו הוא נמצא, אינו יכול לצאת בהדלקתה כיון שעדיין לא הגיע זמן חיוב לאותו יום. וכן דעת הגר"צ אבא שאול (נר ציון פ"ה). אבל דעת הגרש"א (הליכות שלמה פ' י"ג סעיף ד') שיוצא מהדלקה מביתו, אע"פ שבמקום שהותו אין עתה זמן הדלקה כלל. וגם בהדלקת נר ראשון דחנוכה אע"פ שבמקום שהותם עדיין אינו חנוכה, דעיקר חובת פרסום הנס תקנוהו על הבית, בהדלקת אחד מבני הבית. וכ"ה בחוט שני (עמ' ש"א) והטעם שבני ביתו פטורים בהדלקת בעה"ב, אינו משליחות, אלא שכיון שיש נר דלוק בביתם, ממילא פטורים, ולכן אם האשה הדליקה בזמן בביתו הראוי הרי יוצא במה שהודלק נר בביתו.

^{קניב} מנח"י שם, יכון שלא לצאת בהדלקתה וידליק בעצמו או ישתתף בפרוטה במקום שנמצא. וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (שמענתא דמשה) הגריש"א (שבות יצחק ח"ח פ"ג)

^{קניג} תשו' מהרש"ל (סי' פ"ה), משנ"ב (סי' תרע"ב ס"ק י') שאסור לאכול לפני הדלקת נרות. וכיון שחייב להדליק נר איש וביתו, ואצל הוריו אינו ביתו

^{קניד} בתשו' קנין תורה (ח"ה סי' ע"ב) משמע בדברי הט"ז (סי' תרע"ז) והמג"א, שחייבו אותו לחזור לביתו ולהדליק, כשאשתו וב"ב נשארו בבית, אבל כשהלך עם כל משפחתו לבית הוריהם, הרי נכלל בדינו דהפרי חדש (סי' תרע"ז) ומובא בבה"ל (סי' תרע"ז ד"ה במקום) שא"צ להדליק בביתו כי אין לו למי לפרסם הנס. ולכן כשעורכים מסיבה לכל המשפחה, מותר בדיעבד להדליק שם הנרות. וכ"ה הגר"מ שטרן שליט"א, שלכתחילה יש לבוא למסיבה רק אחרי הדלקת נרות כל אחד בביתו, אבל בדיעבד, ניתן לסמוך על היתר זה.

פרק יג במקום מלחמה

חייל נשוי

פא. הנמצא במלחמה ואינו יכול להדליק, אם הוא נשוי, יוצא במה שאשתו מדלקת עליו בביתו^{קנ"ה}.

ומכיון שיש דעות בין הפוסקים אם יברך ברכת שעשה ניסים כשרואה נר, מהראוי שישתדל לשמוע ברכה ממז' שמדליק^{קנ"ו}.

בחור

פב. אם אינו נשוי, יש לו להדליק במקום שנמצא^{קנ"ז}. אם יש לו תנאי מגורים בבית^{קנ"ח}. בחור מבן עדות המזרח, יוצא ידי"ח מהדלקת ההורים בבית^{קנ"ט}.

שטח פתוח

פג. אם אוכל וישן תחת כיפת השמים, בשטח פתוח או בתעלה פתוחה, אינו חייב בנרות וידליק בלא ברכה^{ק"ס}.

טנק

פד. חייל השוהה בקביעות בטנק נחשב לדירתו^{קס"א}. אם אפשר ידליק בטפח הסמוך לכניסה או בתוך הטנק^{קס"ב}. וכמובן שיש לזהר להדליק במקום בטיחותי.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קנ"ה} שו"ע סי' תרע"ז א'. משנ"ב (ס"ק ב').

^{קנ"ו} ראה שו"ע סי' תרע"ו (סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק ו'). ובשו"ע סי' תרע"ז (סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק י"ד).

^{קנ"ז} שו"ע סי' תרע"ז סעיף א' משנ"ב (שם ס"ק א').

^{קנ"ח} שבת כ"ג. הרואה.

^{קנ"ט} שו"ע (סי' תרע"א סעיף ב'). עיי' הליכות שלמה חנוכה, (ארחות הלכה 23).

^{ק"ס} הליכות שלמה (פ' י"ג): לנ"ח בעינין מקום מוקף מחיצות ומיועד לדירה. מוע"ז ליקוטי העי'

(ח"ב סי' קמ"ג).

^{קס"א} כתב בסי' הליכות שלמה (פ' י"ג העי' 12) חייל השוהה בקביעות בטנק נחשב לדירתו, אפילו אם אוכל מחוץ לטנק (על השדה). וצריך שיהא ניכר שהנר לשם מצוה, ולכן לא יספיק להדליק אחת הנורות בטנק לשם נס חנוכה.

^{קס"ב} הליכות שלמה (פ' י"ג העי' 12). אבל לא ידליק על הטנק מבחוץ.

שוחה

פה. שוחה עמוקה (80 ס"מ), מכוסה למעלה, והיא דירה קבוע של הנמצאים בה, נחשבת לדירה ומדליקין בה בברכה^{קסג}.

אוהל

פו. אוהל מכוסה מכל צדדיו, אם הוא גבוהה מ80 ס"מ מבפנים, יכול להדליק בברכה^{קסד}. אם האהל מכוסה למעלה בלי מחיצות מצדדיו, יש להסתפק אם להדליק בברכה^{קסה}.

רוח

פז. יש להזהר לא להדליק במקום רוח^{קסו}

שיתוף אכסנאים

פח. כשאין אפשרות אחרת, יכולים כמה אנשים להשתתף יחד ולהדליק^{קסז}.

פחות משיעור

פט. אם אין אפשרות להדליק, אפילו נר אחד, למשך חצי שעה, ידליק בלא ברכה^{קסח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קסג} הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 8).

^{קסד} . בס' מקראי קודש (סימן ח"י) הררי קודש (ס"ק צ'). הליכות שלמה (אורחות הלכה 8), ויהיה עכ"פ רחב ז' על ז' טפחים 70 * 70 . בפחות מכן ידליק בלא ברכה.

^{קסה} . הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 8).

^{קסו} שו"ע סי' תרע"ג, משנ"ב (ס"ק כ"ה): אם הדליקה במקום הרוח וכבתה, זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי, דזה הוי כאלו לא נתן בה שמן כשיעור, ולא יברך עליה. ואם הדליק במקום הרוח ולא כבתה, נחלקו האחרונים. דעת הר צבי (או"ח ח"ב סי' קי"ד א') שיצא ידי"ח כיון שנתברר למפרע שלא עמדה לכבות וכ"ד מנחת שלמה (ח"ב סי' נ"א ב'). תשובות והנהגות (ח"ב סי' שמ"ב).

ודעת הגר"נ קרליץ והגר"ח קניבסקי אם לא היתה ראויה לעמוד ברוח מצויה בשעת הדלקה לא יצא ידי"ח.

^{קסז} סי' תרע"ז בדין אכסנאי משתתף בפרוטות ביה"ל (ד"ה עמו) דן בהשתתפות שנים או ג' הדרים בחדר אחד. ברכי יוסף סי' תרע"א (ס"ק ד') משבלי הלקט (סי' קפ"ה) שאפשר להשתתף. ב'איח (וישב י"ז) ישתתפו בפרוטה כדין אכסנאי וכו'. וראה עוד טור (סי' תרע"ז) בדברי רב שר שלום גאון. בס' הליכות שלמה (פ' י"ג סעיף ו') דלכתחילה עדיף שידליק בעצמו ^{קסח} בשו"ע סי' תרע"ה (סעיף ב'). י"א כיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן כדי שיעור וכו'. וכיון שיש פוסקים שקיים המצוה בפחות שמן מכשיעור, לכן ידליק בלא ברכה עי' שעה"צ תרע"ה (ס"ק ט').

פרק יד סדר הדלקת הנרות

אסיפת בני ביתו

צ. בני ביתו יתאספו בשעת הדלקת הנר, כדי לפרסם הנס^{קסט}.

לשם יחוד

צא. יש הנוהגים לומר לשם יחוד לפני ההדלקה^{קע}.

ברכת הנרות

צב. מברך שני ברכות: להדליק נר חנוכה^{קעא}. שעשה נסים לאבותינו. ובליל ראשון מוסיף ברכת שהחיינו.

ידליק היטב

צג. ידליק הפתילה היטב, ולא יסלק ידו מהנר עד שהלהב עולה^{קעב}.

הנרות הללו

צד. אחרי שהדליק נר ראשון יאמר, הנרות הללו אנו מדליקין^{קעג}. ויש שאומרים אותו אחרי הדלקת כל הנרות^{קעד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קסט מהרי"ל. מג"א. חיי אדם. משנ"ב (ס"ק י').

קע יפה ללב. יסוד ושורש העבודה. סי' ר"י עמדין. סי' אוצר התפילות.

קעא שו"ע סי' תרע"ו סעיף א', וכ"ה נוסח האר"י שעה"כ (ק"ח), בגמרא שבת (כ"ג), הנוסח 'נר של חנוכה', וכ"ה ברי"ף ושאלתות. המהרש"ל סי' פ"ה כתב הנוסח 'שלחנוכה' במילה אחת וכ"כ השל"ה. ראה סי' ימי החנוכה (עמ' צ"ג) באורך.

קעב מהרי"י ברונא (סי' ט"ל). מביאו בה"ל (סי' תרע"ג). ובמשנ"ב (שם ס"ק כ"ה): אם הוא רואה שהאור אינו נאחז בהפתילה, ובודאי יכבה במהרה, שאינו יוצא בהדלקה זו, וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכביה.

קעג מהרש"ל. ט"ז (סי' תרע"ו). משנ"ב (ס"ק ח').

קעד פמ"ג מש"ז סי' תרע"ו (ס"ק ה). פסקי רבנו הזקן בסידורו. משנ"ב (ס"ק ח).

איטר יד

צה. איטר יד, ידליק ויפנה בימין של כל אדם^{קע"ה}.

מעוז צור

צו. בגמר הדלקה נוהגים לומר מעוז צור ישועת^{קע"ו}.

פיוט מעוז צור

צז. מחבר הפיוט חתם את שמו בראשי החרוזים "מרדכי הזק".
ועניינו לספר על צרות ישראל במשך הדורות החל מגלות מצרים עד גלות יון,
ושניצלנו מכל אלה, תקותינו שכמו"כ נינצל מגלות אדום.

הבית הראשון, בקשה על בנין בית המקדש. השני, גלות מצרים. השלישי על גלות בבל.
הרביעי, צרות המון האגגי. החמישי, גלות מלכות יון ונס חנוכה. השישי, בקשה להנצל
ממלכות אדום ולגאולה שלימה.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קע"ה} בשו"ע סי' תרע"ו (סעיף ה') משנ"ב (ס"ק י'), כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין.
בנטילת לולב דעת המחבר (סי' תרנ"א ג') דבתר ימין ושמאל דעלמא אזלינו, ולא בתר ימין
דידיה. והרמ"א כתב שיטול לולב בימין דידיה והאתרוג בשמאל דידיה.
אבל גם לדעת הרמ"א שאני נר חנוכה מנטילת לולב, ששם נדרש מהפסוק ולקחתם לכם,
לקיחה ביד, ולכן צריך שתהא הלקיחה של כל אדם כדרכו, בימין שלו, אבל פניה לימין
שנלמד מכל פונות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין כמ"ש בסי' תרע"ו ה', ובמשנ"ב שם
ס"ק י'. עיי"ע תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קנ"א).

בתשו' נשאל דוד (להגר"ד אופנהיים אב"ד פראג - ס' כ"ט) שבנר חנוכה לכו"ע ידליק ככל אדם
ביד ימין, ומציין דברי בעל העיטור (מובא ב"י תרנ"א ג') שבמצוות דרבנן איטר יד יעשה כימין
כל אדם. וכ"ה הגר"ח ק שיש לפנות לימין כשאר אנשים.

^{קע"ו} לקט יושר. מנהגי וורמיישא. מקור חיים מהחוו"י. משמרת שלום.

שהות ליד הנרות

צח. ראוי שהמדליק ישהה אצל הנרות חצי שעה לאחר הדלקתם כדי לראותם^{קעו}.

מלאכה לנשים

טעם מניעת מלאכה

צט. נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות^{קעח}:

1. כדי להכיר שאסור להשתמש לאורם^{קעט}. 2. מפני שהתשועה באה ע"י אשה^{קפ}.

מלאכות

ק. מלאכות היינו: כביסה, אריגה, תפירה, גיהוץ. מנהג ירושלים להימנע מכל מלאכה בחצי שעה הזה^{קפא}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קעו} מקור חיים (סי' תער"ב), דעיקר מצוה שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם וכו'. שב יעקב (סי' כ"ב). וכן בהוספות לשו"ע הגרש"ז מנהגי בית הרב: מתעכבים סמוך לנרות כחצי שעה. נפש דוד (הנהגות ב' י"ד).

^{קעח} שבלי הלקט. טוש"ע (סי' תר"ע).

^{קעט} ב"י. לבוש.

^{קפ} מטה משה. מג"א סי' תר"ע (סעיף ב).

^{קפא} הליכות שלמה, חנוכה. ספרי ימי החנוכה (פ' ט"ז סעיף א').

פרק טו הדלקה בבית הכנסת ובמקום ציבורי

פרסומי ניסא

קא. כתב הריב"ש שנוהגין להדליק בבית הכנסת בברכה, משום פרסומי ניסא^{קפב}.

בין מנחה למעריב

קב. בבית הכנסת נוהגין להדליק בין מנחה לערבית, בשעה שהציבור מקובצים^{קפג}.

מקום הנחה

קג. מניחים בכותל דרום, זכר למנורה שבמקדש^{קפד}. והמנהג שהמנורה במקום גבוה^{קפה}.

ברכה

קד. אע"פ שהדלקת ביהכנ"ס הוא מנהג, מברכין עליו^{קפז}, ואפילו אם כבר בירך בביתו^{קפו}.

קטן

לכתחילה אין להדליק נרות ביהכנ"ס על ידי קטן^{קפח}.

הדלקה בבוקר

יש נהגו להדליק נרות בביהכנ"ס בבוקר, בלי ברכה^{קפט}.

----- = מקורות וציטוטים = -----

^{קפב} הריב"ש (בסי' קי"א) כתב שהוא מנהג ותיקין משום פרסומי ניסא כיון שאנחנו מדליקים בפנים ואיננו יכולים לקיים המצוה כתיקונה על פתח ביתו מבחוץ. וכתב בס' המנהג כיון שהנס היה בבית המקדש, עושים זכר ב'מקדש מעט' בגולה. ובס' כלבו כתב שמדליקין בבית הכנסת להוציא את מי שאינו בקי, וכן הביא הבית יוסף מהכלבו, שמדליקין בביהכנ"ס מפני האורחים שאין להם בית. שו"ע (סי' תרע"א סעיף ז').

^{קפג} כלבו, אבודרהם, רמ"א (סי' תרע"א סעיף ז'), לבוש ח'. משנ"ב (ס"ק מ"ו).

^{קפד} שו"ע שם. משנ"ב (ס"ק מ').

^{קפה} פמ"ג (סי' תרע"ה ב'). משנ"ב סי' תרע"א (ס"ק כ"ז).

^{קפו} מברכין על הדלקת בית הכנסת כמו שמברכין על הלל דראש חודש, משום פרסומי ניסא, ריב"ש שם, שו"ע (סי' תרע"א ז').

^{קפז} ראה שערי תשובה (סי' תרע"א י"א). משנ"ב (שם ס"ק מ"ה).

^{קפח} אע"פ שאין צורך להוציא אחרים, אבל מפני כבוד הציבור. מנח"י (ח"ו ס"ה). דברי יציב (ח"ב סי' רפ"ו).

^{קפט} לוח אר"י לגרימ"ט. בענין נרות במקדש בבוקר, אי' ברמב"ם (תמידין ומוספין פ"ג י"ב) מצאו שכתב מדליקה.

הדלקה במגייני חצירות

קה. מגיינים המתקיימים בחצרות הבתים:

אם מתפללים בקביעות במקום שהוא מוקף ומקורה ומקום לארוה"ק וכו', יש מקום להדליק בברכה^{קצ}, ואם לאו לא יברכו^{קצא}.

הדלקה במקומות ציבור

קו. הדלקת נרות חנוכה הנערך במקומות ציבור, אולמי שמחות, ובמסיבות חנוכה, ייערכו בלי ברכה^{קצב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קפ} הבית יוסף (סי' תרע"א) מביא הריב"ש (סי' קי"א) הטעם שתיקנו הדלקה בבית הכנסת, בגלל פרסומי ניסא, ויש קידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות, והכלבו (סי' מ"ד) כתב שהוא הדור המצוה ופרסום הנס וזכר למקדש,

ובסי' המנהיג, כתב דאין חיובא בביהכ"נ כי אם בבית שאדם דר בו, אלא נהגו כך על זה שהנס בא במקדש בית עולמים ועושים כ"כ במקדש מעט בגולה, לפרסם הנס לפי שכולם מתקבצים שם.

לכן במקום שמתפללים בקביעות והוא כמו בית הכנסת או בית המדרש מוקף ומקורה, ומקום לארוה"ק וכו', יכולין להדליק ולברך.

^{קצא} הדלקה בבית כנסת לא נזכר בגמרא, אלא מנהג ותיקין (עי' ריב"ש), והבו דלא לוסוף עלה. וכבר דחקו רבותינו למצוא טעם על ברכה זו בבית הכנסת (מנח"י ח"ו סי' ס"ה), לכן אין מדליקים רק אם הפרסום הוא אכן בבית מדרש ממש וזכר למקדש כמ"ש הריב"ש, הכלבו וסי' המנהיג, ומשנ"ב (סי' מ'), וראה עוד הערה הבא.

^{קצב} הואיל והברכה שבבית הכנסת אינה מעיקר התקנה, לא נוסף עליו. וכן הדלקות שעושים במקומות ציבור ובמסיבות, אין לברך. מנחת יצחק (ח"ו סי' ס"ה). דברי יציב סי' רפ"ו ג'. הליכות שלמה (פ"י ס"ד). תשו' צ"ץ אליעזר. תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' ס"ה) ובתשו' אז נדברו כתב להתיר (ח"ו סי' ע"ה, י"א סי' ל"ד) ובחב"ד מדליקים בברכה, וכ"ה בס' יביע אומר (ח"ז).

בכותל המערבי מדליקים בברכה, מפני שנחשב לבית הכנסת, ומתפללים שם בקביעות (גרי"י) ש אלישיב. תשובות והנהגות).

פרק טז שבת חנוכה

זמן הדלקה בע"ש

קז. בערב שבת מדליקים נרות חנוכה מזמן פלג המנחה שהוא שעה ורבע (זמניות) לפני הלילה^{קצג}.

אבל אם הדליק לפני פלג המנחה אינו יוצא ידי חובתו^{קצד}.
ונכון להסמיך הדלקת נרות חנוכה ככל האפשר לזמן הדלקת נרות שבת^{קצה}.

שיעור השמן

קח. צריך לתת שמן בנרות שיספיק להדליק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים^{קצו}. ואם אין לו כל כך הרבה שמן, יראה שעל כל פנים נר אחד ידלוק כשיעור הזה^{קצא}.

תפילת מנחה

קט. יש נוהגים להתפלל מנחה בערב שבת ולאחר מכן להדליק נרות חנוכה^{קצב}.
ויש מתפללים מנחה אחרי הדלקת נרות חנוכה^{קצג}.

----- = מקורות וציונים = -----

קצג רמ"א (סי' תרע"ט). ח"א. פר"ח. משנ"ב (ס"ק ב). בתשו' חת"ס (ח"ו סי' ז') שכיון שאי אפשר לשמונת ימי חנוכה בלא שבת, אם כן, כשתקנו חכמים להדליק נר חנוכה, הם תקנו וחייבו להדליק לכתחילה בע"ש מבעוד יום, ועל חיוב זה אפשר לברך וציונו. שבט הלוי (ח"א סי' ק"צ).
קצד דרך החיים. משנ"ב.

קצה מועדים וזמנים (ח"ב סי' קנ"ב) עפ"י ראשונים, והיאור הגר"א (סי' תרע"ט).
בירושלים, יש שמקבלים שבת חנוכה 40 דקות לפני השקיעה כמו בכל שבת (מוע"ז ח"ב קנ"ב, מוותיקי ירושלים וכן נהג הגר"ש"א) ויש מנהג בירושלים בע"ש חנוכה להדליק נרות חנוכה 25 דקות לפני השקיעה ואח"כ נרות שבת (לוח הגרימ"ט. הגרש"א. מוע"ז ח"ו סי' פד מהגר"ז).
קצו לבוש. פמ"ג. משנ"ב (ס"ק ב').

קצא משנ"ב סי' תרע"ט (ס"ק ב).
קצב פמ"ג (א"א סי' תרע"א): שלא יהא כתרתי דסתרי. ובדבר שמואל, ת' מנחה כנגד תמיד של בין הערבים ונ' חנוכה זכר לנס הנעשה בנרות המנורה הנדלקות אחר תמיד של בין הערבים. ברכי יוסף. בא"ח. הוספות לשו"ע הגר"ש"ז. משנ"ב (ס"ק ב). שעה"צ (ס"ק ז).

קצג עמק ברכה. קיצור שלי"ה. מנהגי ורמיישא. מקור חיים. דברי חיים. קאמארנא. בעלז. ועוד קהילות. תשו' צור יעקב (ח"א סי' קל"ו), יתכן מפני שהתפללו מנחה ממש לפני השקיעה ואז לא יספיקו ללכת הביתה ולהדליק. וא"צ לחשוש שברגע שמדליק נרות חנוכה כבר נחשב כלילה (ואיך יתפלל מנחה אח"כ) שהרי לאחר הדלקת נ"ח מדליקים נרות שבת וליכא מאן דחש לזה, מכיון שכך תקנת חז"ל בע"ש להדליק קודם.

נר חנוכה ונר שבת

קי. מדליקים נרות חנוכה ולאחר מכן נרות שבת.⁷¹

הגנה מהרוח

קיא. יש להיזהר לא להעמיד את הנרות במקום ששולט שם הרוח.⁷²

נרות בדלת

קיב. אסור לקבוע את הנרות בערב שבת בדלת עצמה, מפני שתזוזת הדלת מקרבת או מרחקת השמן מהפתילה.⁷³

הנרות הללו

קיג. לאחר הדלקה אומרים הנרות הללו, אבל את הזמר מעוז צור ישועתי, מזמירין בליל שבת.⁷⁴

נוסע עם משפחתו מביתו בע"ש

קיד. הנוסע מביתו בערב שבת, ונוהג להדליק בפנים, ידליק במקום שהולך לשבות.⁷⁵ אם נהג להדליק בחוץ, אם עוזב את ביתו ביום ששי לפני פלג המנחה⁷⁶ ידליק במקום שהולך לשבות, ואם עוזב אחרי פלג, ידליק בביתו ויסע אחר כך.

נוסע לשבת מביתו ואשתו בבית

קטז. כשנוסע לשבת מביתו, ואשתו בבית, תדליק אשתו בבית.⁷⁷ ומעיקר הדין מוציאה גם את בעלה,⁷⁸

----- = מקורות וציונים = -----

כשחל יום א' דחנוכה בשבת, כיון שכבר הדליק נרות חנוכה, סובר הגרשז"א (הליכות שלמה י"ז ז') שיאמר על הניסים במנחה. עיי"ע משנת יוסף (ח"י סי' קכ"ג) שהעיר על כך.

⁷¹ טור. שו"ע (סי' תרע"ט). לבוש. אין צורך לאחר הדלקת נרות חנוכה ממה שרגיל להדליק נרות שבת, שכך תקנו לכתחילה, שבערב שבת מדליקים קודם (תשו' אג"מ או"ח ח"ד סי' ס"ב).

בן איש חי (וישב אות כ'), עפ"י סוד, נרות חנוכה ואח"כ נרות שבת.

⁷² טוש"ע סי' תר"ף.

⁷³ שו"ע סי' תר"ף. לבוש.

⁷⁴ לקט יושר. מנהגי ק' וורמיישא. דרכי חיים ושלום.

⁷⁵ שו"ע תרע"ז סעיף א'. פרי חדש מובא בה"ל ד"ה במקום.

⁷⁶ פלג המנחה בחנוכה, הוא כשעה וכמה דקות.

רו שו"ע (סי' תרע"ה סעיף ג'), אשה מדלקת נר חנוכה שאף היא חייבת בה.

⁷⁷ רז משנ"ב (סי' תרע"ז ס"ק ב'), כשאשתו מדלקת נר חנוכה בביתו הוא יוצא ידי חובתו בהדלקתה וכו'.

לכן לכתחילה יראה להדליק במקום שנמצא, לפני שאשתו מדליקה בבית^ה, וגם יכוונו שאינו רוצה לצאת בהדלקתה.

קטז. מי שהוא אכסנאי ואשתו אינה נמצאת בביתה, ומדליקה במקום הימצאה, אינה מוציאה את בעלה^ט. עיי"ע לעיל פרק הנמצא מחוץ לביתו פרטי הלכה זו.

אשה בבית אביה

קז. אשה שנמצאת בבית אביה יכולה לצאת ממנו.

טלטול מנורה על מגש

קח. אם הניח המנורה על מגש המיועד לנרות, וחושש שהמנורה יגנב או ינוק, אפילו הניח על המגש מאכל או דבר היתר, אין לטלטל את המגש בשבת^י.

טלטול מנורה על כסא

קי. אם הניח את המנורה על כסא, במקום שמפריע למעבר^{יא} או יש חשש שיפול ואנשים ינוקו, יניח על הכסא דבר חשוב^{יב}, ומותר לטלטלו כשהנרות יכבו^{יג}. ועדיף לטלטל את הכסא כלאחר יד.

זמר אכלו משמנים

קכ. בשבת חנוכה, יש המזמרים שיר "אכלו משמנים" ויש שלא נהגו לזמרה^{יד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ה שו"ע תרע"ז סעיף ג' מתרומת הדשן. ובמשנ"ב (שם ס"ק ט"ז)

^ט הליכות שלמה (פרק י"ג הערה 21), ובשלמי תודה (סי' יט ג') שכן דעת הגראי"ל שטיינמן.

^י במג"א (סי' רע"ט ה'), שאין להתיר טלטול נר שהודלק בשבת, ע"י שיניח עליו מבעו"י פת, כיון שהנר טפל לשלהבת, לא לשאר דברים. תשו' אגרות משה (ח"ה סי' כ"ב אות י"א). וכ"ה הגריש"א שאסור לטלטל. והפמ"ג (א"א סוס"י רע"ט) מסתפק אם לעיתים גם מניח מאכלים על המגש. והגרש"א (בס' טלטולי שבת) להתיר, מפני שמסתבר דלא דמי המגש לפמוט עצמו, וכיון שרגילים בשבת להניח עליו דבר חשוב, מותר.

^{יא} שו"ע סי' ש"ט סעיף ה', וסי' ש"י סעיף ח',

^{יב} מג"א (סי' רע"ז ס"ק ח') פמ"ג (א"א שם ח') חיי אדם (כלל ס"ז ד') משנ"ב (שם ס"ק י"ח).

^{יג} רעק"א (סי' רע"ט) על המג"א ס"ק י"ב.

^{יד} יש מיחסים שיר זה לבעל אבן עזרא, ונדפס בכמה סידורים. בתשו' מהר"י ברונא חלקו על זה, וכן בס' שער יששכר. ראה ספר ימי החנוכה עמ' רי"ח.

פרק ז' מוצ"ש חנוכה

הכנת הנרות

קכא. בחנוכה, לקראת הדלקה במוצאי שבת, טוב להכין הנר ופתילות מערב שבת, בכדי שלא יצטרך להתעכב בהדלקה במוצאי שבת.

צדקתך

קכב. כשהל חנוכה במוצאי שבת, במנחה בשבת זו, אין אומרים צדקתך^{ר"ט}.

ערבית בזמן

קכג. רבים נוהגים שלא לאחר תפילת ערבית במוצאי שבת בגלל הדלקת נרות חנוכה^{ר"ט}, ומכל מקום יזהר שלא יקדים להדליק רק כשכבר לילה^{ר"י}.

זמן ר"ת

קכד. הנוהגים להמתין במוצאי שבת עד זמן רבינו תם, לא ישנו מנהגם^{ר"ח}.

ויתן לך

קכה. בכדי להזדרזו ככל האפשר להדליק נרות חנוכה, יש שדחו אמירת ויתן לך, עד אחרי הדלקת נרות חנוכה.

נ"ח בביהכ"ס

קכו. בבית הכנסת מדליקים נר חנוכה לפני שעושים הבדלה^{ר"ט}.

הבדלה – נר חנוכה איזה קודם

קכז. בבית, יש נוהגין להבדיל ולאחר מכן להדליק נר חנוכה^{ר"ז}, ויש נוהגין להדליק נר חנוכה קודם ולאחר מכן להבדיל^{ר"כא},

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ר"ט} מהר"ל הל' חנוכה. ד"מ סי' תרפ"ג. לבוש סי' תרפ"ג וסי' תרפ"ד ב'.

^{ר"ט} מעשה רב השלם סימן רל"ז. לוח ארץ ישראל.

^{ר"י} ביאור הלכה סימן רצ"ג ד"ה ג' כוכבים.

^{ר"ח} אגרות משה ח"ד סי' ס"ב. שבט הלוי. הגר"מ שטרנבוך. יב"א ח"ב סי' כ"א.

^{ר"י} שו"ע (סי' תרפ"א). ט"ז. מחצה"ש. הוספות שו"ע הגרש"ז. משנ"ב (ס"ק ג'). הדלקת נ"ח בביהכ"ס מצד מנהג, כמו קריאת שה"ש לפני קרה"ת אע"פ שתדיר קודם, הג' רש"ז אויערבאך.

ודעביד כמר עביד^{רכב}.

פיוטים

קכח. פיוטי "המבדיל", ופסוקים ותפילות שרגילים לומר במוצאי שבת, יאמרם לאחר הדלקת נר חנוכה.

נמצא מחוץ לבית-מקום הדלקה

קכט. מי שהיה מחוץ לביתו במושך השבת, במוצאי שבת יכול להדליק במקום ששהה במושך השבת אע"פ שמתכוון לחזור לביתו מאוחר יותר במוצאי^{רכג}. אבל אם חוזר מיד לביתו, עדיף להדליק בביתו^{רכד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רכ} ס' האשכול (ח"ב סי' ו'). אבודרהם. מהר"ל (נר מצוה ח"ב ענייני חנוכה) תדיר קודם. ט"ז (תרפ"א א'). תוס' יו"ט (מלבושי יו"ט ב') מטה משה. דרך החיים (דיני הדלקת נ"ח מוצאי א'). ברכי יוסף (תרפ"א ס"ק א') שרבים נהגו כהט"ז. פמ"ג (מש"ז א'). יפה ללב. מל"ח. בא"ח (וישב שנה א' כא). מאור ושמש (פ' מקץ ד"ה וישא עיניו) בשם החוזה מלובלין בשם ר' שמואל שמעלקי מניקלשבורג. הוספות לשו"ע הגרש"ז. ערוך השולחן (סעיף ב') כפה"ח (ס"ק ד') דרכי חיים ושלום (תת"כ) וכן נהג החזו"א (ארחות רבינו ח"ג ל'). שבט הלוי (ח"ו סי' פ"ה).

^{רכא} מאירי (שבת כ"ג): מהרי"ל. כל בו (סי' מ"ד). מנהגי ר"י טירנא. שו"ע (סי' תרפ"א). רמ"א. לבוש. מג"א (ס"ק א'). א"ר: יש עדיין רוח קדושת נשמת שבת עד הבדלה על הכוס. שאילת יעב"ץ (ח"א סי' נ"ב). עי' תשו' אבני נזר (או"ח סי' תצ"ט) חיי אדם (כלל קנ"ד ל"ז). חת"ס (מנהגים פ"ט ב') בה"ל. הליכות שלמה (פ' ט"ז ס' ט"ו).

^{רכב} פמ"ג מש"ז. מחצה"ש. ברכי יוסף. משנ"ב.

^{רכג} הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה יד יט). ארחות רבינו. קו' מבית לוי. תשובות והנהגות (ח"א

סי' שצ"א)

^{רכד} קו' מבית לוי. ס' חוט השני. חובת הדר פ"א הערה ס"ה.

פרק יח מנהגים בחנוכה

חיזוק בלימוד התורה

קל. יש להרבות בלימוד התורה בחנוכה וקיום המצוות, וראוי ששמחת ימי החנוכה תהא מעורבת ובלולה בשמחת התורה^{רכ"ה}.

סיפור נס חנוכה

קלא. ראוי לכל אדם לספר לבני ביתו ענין הניסים שנעשו לאבותינו בימים אלו^{רכ"ו}.

מאכלי חלב

קלב. נוהגים לאכול מאכלי חלב בחנוכה מפני שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב^{רכ"ז}.

דמי חנוכה

קלג. נוהגים הנערים לסבב על הפתחים בימי חנוכה. ויש להרבות בצדקה^{רכ"ח}.

לביבות - לאטקס

קלד. הרבה נוהגים לאכול לביבות – לאטקס בחנוכה^{רכ"ט}.

סופגניות – פונצ'קעס

קלה. יש הנוהגים לאכול סופגניות – פונצ'קעס^ל.

----- = מקורות וציונים = -----

רכה תשו' מהרש"ל (סי' פ"ה). ב"ח סי' תר"ע. פמ"ג. בא"ח.
רכו קיצור שו"ע (סי' קל"ט סעיף א'). יסוד ושורש העבודה, ראוי לספר לבני ולבני ביתו הנסים והנפלאות מפי סופרים וספרים שעשה לנו עם קדוש יוצרנו ובוראנו ית"ש וכו' בכדי שיתנו שבח והודאה לית"ש על זה.

רכז ר"ן. ס' כל בו. דרכי משה ורמ"א סי' תרע"א סעיף ב'. פר"ח. משנ"ב (ס"ק י').
רכח חנוכת הבית. מג"א סי' תר"ע. פמ"ג. משנ"ב. בהוספות לשו"ע הגרש"ז: אדמו"ר היה נותן דמי חנוכה - מעות - בליל נר הרביעי או החמישי.
רכט מוטוגנים בשמן ומזכירים נס שנעשה בשמן.

רל בקו' שריד ופליט הביא מרבינו מיימון אבי הרמב"ם שאין להקל בשום מנהג שפשט לעשות סופגנין, והוא מנהג הקדמונים משום שהם קלויים בשמן זכר לברכתו. בס' הליכות שלמה מבאר טעם שבחנוכת בית חשמונאי גזזו אבני המזבח שהיונים שקצו ולכן משתדלים לומר על המחיה בה מזכירים "ועל מזבחך".

ברכת סופגניות

קלו. סופגניות שנילושו ברוב מי פירות או טוגנו בשמן עמוק, הינם מיני מזונות^{רלא}.

סופגניות הנאפות

קלו. סופגניה הנאפה בתנור, ונילוש מבצק רגיל ומוטבל במעט שמן, אפילו אם מזריקים מעט ריבה לתוכו, ראוי לאוכלה רק בסעודת פת^{רלב}.

סופגניות בסעודה

קלח. כשאוכל סופגניות בתוך הסעודה, אינו מברך עליהן^{רלג}, ועדיף לכוון בברכת המוציא לפוטרם^{רלד}

----- = מקורות וצינונים = -----

רלא משנ"ב (סי' קס"ח ס"ק פ"ב) כשנלושה מתחילה בדבש וכו' לא היה עליה שם עיסה מעולם וכו' היא פת כיסנין. ובה"ל (שם ד"ה וכל זה) מביא דעת הט"ז דעל ידי טיגון בשמן, נעשה פת הבאה בכיסנין כמו אם היה נילוש בשמן. הליכות שלמה (פי' י"ז העי' י"א). כף החיים (קס"ח ק"ז).

רלב שו"ע (סי' קס"ח סעיף י"ג), וסופגניות אלה שנילושו בצק עבה ונאפה, יאכל בסעודה שכבר בירך המוציא על פת.

רלג בשו"ע סי' קס"ח (סעיף י"ז) מביא דעת רבינו יונה ור"י, שדבר שבילתו עבה, אם בשלה או טגנה, ברכתה מזונות, ואפילו אם נתחייבה בחלה, כיון שברכת המוציא הולך רק אחר שעת אפייה.

ודעת ר"ת שמברך עליהם המוציא, והשו"ע מסכם: וירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכל אלא על ידי שיברך על לחם אחר תחילה. ובהליכות שלמה (פי' י"ז י"י) שאין מברכין עליהם בשעת הסעודה גם אם באים בסוף הסעודה לקינוח. כי הם משביעות, ונראה שבאכילתם יש גם קצת כוונה לשם שביעה, וא"צ לברך.

ובתשו' אור לציון (ח"ב פי"ב תשובה י') שיש לחוש לדעת ר"ת שברכתם המוציא, ונפטרו בברכת הלחם.

רלד ביאור הלכה (סי' קס"ח ד"ה וירא).

סופגניות חלביות

קלט. סופגניות חלביות מותר לאפותם^{רלד}, וצריך שיהא ניכר שהם חלביים^{רלו}.

סביבון-דריידל

קמ. יש נוהגין לשחק בסביבון – דריידל בחנוכה, ונאמרו בזה כמה טעמים^{רלז}.

זאת חנוכה

קמא. שמיני של חנוכה נקרא "זאת חנוכה" ומסוגל בו לישועות^{רלח}.

----- = מקורות וציונים = -----

רלה בשו"ע יו"ד (סי' צ"ז סעיף א') שאסור ללוש עיסת לחם חלבית, או בשרית, מחשש שיבוא לאוכלו עם המין השני. מותר רק אם מכין דבר מועט, היינו לסעודה אחת (שו"ע שם) או ליום אחד (רמ"א).
וכן אם עושה היכר בפת כגון שמשנה צורתו לפני האפייה (שו"ע שם) וניכר שהוא חלבי או בשרי.

רלו בתשו' מהרי"ט (ח"ב סי' י"ח) הא דאסור אם ליכא שינוי, דוקא היכא דאיכא חשש שיאכלן עם גבינה ביחד, אבל היכא דליכא למיחש להכי כמו אותם הממולאים במיני מתיקה שאין דרך לאוכלן עם גבינה, מותר ללוש אותם עם שומן. ולא חוששים שמא יאכל גבינה אחריהם דדיינו מה שאסרו ואין לנו לגזור גזירה אחרת עליה. מביאו פתחי תשובה (סי' צ"ז ס"ק ג', חכמת אדם כלל נ' דין ג').

הרי שמעיקר הדין אין צורך בהיכר, אבל למעשה נוהגים לעשות שינוי ניכר בסופגניות חלביות כמו צורה שונה, או זילוף פסי שוקולד לבן על הסופגניה, או הצמדת מדבקה או דגלון על כל סופגניה.

רלי באוצר מנהגי ישורון (סי' י"ט אות ד') שבזמן הגזירות למדו תורה בستر וכשבאו היונים הוציאו בני" את הסביבונים כאילו שמשחקים בהם. בני יששכר (כסלו טבת ב' כ"ה) ענין סיבוב הסביבון מרמז על אתערותא דלעילא. עוד ירמוז המילה ג'שיניה': ג'ופני שיכלי נ'פש ה'כל. והוא בגי' משיח. מנהגי חתם סופר, (פ"ה) שהיה משחק בסביבון מכסף באחד מלילות חנוכה.

רלח א"ר. בני יששכר בחנוכה יש מקום לעורר פקודת עקרים ועקרות. גם הוא עת רצון לקבל בעלי תשובה רמז "בזאת יכופר עון יעקב". ליקוטי מהרי"ח. טעמי המנהגים. מנהגי ארץ ישראל. ס' ימי החנוכה (סי' ט"ו י"ח), ובעמוד של"ב.

שריפת שמן ופתילות שנשארו

קמב. השמן (מבזיכי המנורה) ופתילות הנשארים מהדלקת נרות חנוכה עושה להם מדורה ושורפם^{רלט}.

וכן נהגו רבים לשורפם ביום שמיני של חנוכה במדורה בפני עצמה.

שריפת פתילות בערב פסח

קמג. יש שנהגים להצניע השמן ופתילות הנשארים ולשורפם בשריפת חמץ בערב פסח^{רמ}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רלט רא"ש, ושו"ע (סי' תרע"ז) כתבו בענין השמן, והטור כתב הדין גם על פתילות.

רמ ס' דרוש מנורת זהב כלה (אות י"ח). ספרי חג המצות (פרק ז' סעיף כו).

פרק יט ניטל

קמד. בליל ניטל^{רמב"א} נמנעים רבים^{רמב"ם} מללמוד תורה.

קמה. בליל בין 24 – 25 לחודש דצמבר למניינם^{רמב"ם}, מחשבים הנוצרים יום זה כיום הולדת "אותו האיש" (ניטל = NATALE = לידה).
בכמה מקומות מחשבים יום זה בליל שבין 6 - 7 בחודש ינואר למניינם^{רמב"ם}.

קמו. יש הנמנעים מללמוד תורה משקיעת החמה עד שעת חצות ליל.

יש שהסבירו את הענין מכיון שאז רוח טומאה מתגבר בעולם ולכן נמנעו מללמוד תורה.
דעת החתם סופר (אגרות סופרים ב) שיש לישון מוקדם ולהתעורר בחצות ולעסוק אז בתורה.

ויש שהסבירו ההימנעות מלימוד התורה מפני שנמנע מכל יהודי יציאה מביתו בליל ניטל מפחד הנוצרים הפורעים שהיכו באכזריות כל יהודי שנמצא ברשות הרבים (טעמי המנהגים).

בארץ ישראל, ישנם שאין נמנעים מללמוד תורה בליל זה.

קמו. בחו"ל יש הנמנעים מלערוך שמחות ושאר אירועים בליל זה^{רמב"ם}.

----- = מקורות וציונים = -----

רמא. מנהג זה נהגו בהרבה קהילות קדושות באשכנז, ומזכירו היעב"ץ בספרו 'התאבקות' (עמ' ע"ב): בהגיע ליל כותי הוא ניטל, אפילו גאוני ארץ בטלים מלימודם ועוסקים בדברים אחרים. קובץ תשובות חתם סופר (סי' ל"א) מרבו הגר"נ אדלר. טעמי המנהגים (עמ' ת"ק).
רמב. ס' אוצר יד החיים (או' פ"ח) שהמהרש"א לא למד בליל ניטל. בתשו' דברי ישראל (ח"ב סי' כ"א) שכן נהג המהר"ם שיק. ובס' מובא שכן נהג החתם סופר.
וכן היה מנהג של רבים מתלמידי הבעש"ט. ובספרי הפוסקים לא הזכירו הרבה מזה, כנראה מאימת הצנזורה.

רמג. ביום זה חל תקופת טבת לרב אדא.

רמד. תקופת טבת לשמואל. במקורו, היה הניטל ביום 25 לדצמבר ולפי הלוח הגרגוריאני, הנהוג היום, אבל בעקבות הצורך לעדכן את הלוח לחישוב מדויק, בשנת שמ"ב (1582) קבעה ועדת תוכנים ומלומדים בפקודת גרגוריוס, שיש להזיז את הלוח בעשרה ימים, מה 25 דצמבר, עד 7 ביאנואר, וכך נוצר החילוק של שני הימים.

רמה. בתשו' אגרות משה (אהע"ז ב' י"ג): ובדבר לעשות איזה שמחה בימי איד של נכרים אם הוא מצד אמונתם, אם בכונה מחמת שהוא יום איד אסור מדינא, ואם בלא כוונה יש לאסור מצד מראית העין, וסעודת מצוה כמילה ופדה"ב יש לעשות אפילו בימי איד שלהן, דאין לאסור בשביל מראית עין סעודה המחוייבת, אבל סעודת בר מצוה טוב לדחות על יום אחר, ואף נישואין יש לקבוע לכתחילה על יום אחר.

פרק כ תשובות להלכה בענייני חנוכה

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק 51609

ישראל

מ"ץ. רב קהילת בשבילי אורייתא - ווארקא
מח"ס: חודש בחודשו. עולת החודש. ימי הפורים. תג האסיף.
ימי החנוכה. תג השבעות. תג המצות. פיר עץ הדר. תש"ר מפי מורשא

בס"ד

מדליק בע"ש בבית, האם יש צורך בפרסומא ניסא בזמן צאת הכוכבים

במס' שבת (כ"א.) ושו"ע (סי' תרע"ג סעיף ב'): הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אין זקוק לה, ואפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום אינו זקוק לה. ובמג"א (שם ס"ק י"ב) וראוי להחמיר ולהדליקה בכל ענין, ובפרט בערב שבת קודם קבלת שבת (מהרש"ל תשו' סי' פ"ה. ב"ח ד"ה כתב).

אמנם דעת הט"ז (ס"ק ט') דקודם קבלת שבת שיש עדיין היתר להדליק, מחויב לחזור ולהדליק ובלי ברכה.

בדין כבתה אין זקוק לה, ביאר הלבוש (תער"ג) מיד שהדליק נעשית המצוה ונגמרה, שלא תקנו זכר לנס אלא להדליק.
וכן הוא במשנ"ב (תער"א ס"ק א') דכיון שהדליק נעשה זכר לנס ונגמרה המצוה.

ובענין זמן הדלקה שבכל יום, כתב השו"ע (סי' תער"ב), יכול להקדים ולהדליק מפלג המנחה ולמעלה ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק. במשנ"ב (ס"ק ד') בבה"ל (סי' תער"ב מהפמ"ג א"א ס"ק א') כבתה קודם, ידליק ולא יברך, עפ"י הדחק אומרים שמפלג המנחה ולמעלה כבר התחיל המצוה.

ובפשטות נלמד שהדין של כבתה אין זקוק לה, שייך באופן שהדליק בכל התנאים הראויים, כלי ראוי, מקום ראוי, שמן ראוי, לכן כבר קיים המצוה, אלא דיש לעיין, כשמדליק בערב שבת ויודע שלא יהא איש בבית בליל שבת בזמן צאה"כ (ראה פמ"ג סי' תרע"ט ס"ק א', שצריך שהנרות ידלקו חצי שעה לאחר צאה"כ) האם אכן נחשב שהדליק בכל התנאים הראויים,

ראשית יש לעיין האם פרסומי ניסא הוא תנאי בקיום מצות נר חנוכה.
השו"ע (סי' תער"ב סעיף ב') כתב: אם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה. והמג"א (ס"ק ו') כתב: שבב"י הוי ספיקא דדינא, וא"כ משמע שאין

לברך. אבל מדסתם בשו"ע, משמע דעתו שיברך. ורש"ל כתב שם דוקא עד חצות. וא"כ אחר חצות אין לברך.

ובהג"מ (חנוכה ד' אות ב') כתב כל זמן שבני ביתו נעורים, אפילו עד עמוה"ש, וכן נראה לי להורות, אבל אם ישנים אין לברך עליהם.

אבל בס' חמד משה (תער"ב ס"ק ג') כתב דאם שכח או נאנס ולא הדליק עד שיחנו כולם, יקיץ ב' או ג' מהם וידליק ואם אי אפשר להקיצם מ"מ ידליק ויברך. דלפי"ד המג"א אם יהיה אדם במקום שאין איש אף מאנשי הבית שם ידליק בלא ברכה, ולא שמענו ולא ראינו זה בפוסקים, ואדרבה השלטי גיבורים כ' בשם ריא"ז דאף אם הוא בין הגוים לבדו צריך להדליק, ומשמע מדכ"כ בפשיטות, שידליק בברכה, אלא ודאי דאם יכול לפרסם ההדלקה בפני רבים יותר עדיף אבל אי ליכא אנשים, בשביל זה לא יבטל המצוה כן נ"ל וכן נוהגין העולם.

המשנ"ב (שם ס"ק י"א) הביא דברי המג"א ובשעה"צ (ס"ק י"ז) הביא דברי החמד משה וכתב שספק ברכות להקל, ומ"מ מי שרוצה לנהוג כוותיה אין מוחין בידו. וכ"ה בתשו' אג"מ (או"ח ח"ד ס' ק"ה ז') ובשבט הלוי, שגם מאוחר בלילה אין איש עמו ידליק בברכה.

וד"א יש להעיר, שהטור הביא דעת הרמב"ם (פ"ד הל' ה') שמדליק רק עד שתכלה רגל מן השוק, עבר זה הזמן אינו מדליק.

וכתב עליו הטור דלא כהרמב"ם, והב"י כתב שלא היה לרבינו לכתוב 'דלא כהרמב"ם', שאף לדברי האומר 'מדליק', אינו מדליק אלא מספק.

לכן יש לציין שהב"י מתייחס "כספיקא" לזמן שלאחר 'תכלה רגל' ולא רק לזמן מאוחר – חצות.

והנה מדברי האג"מ נראה שקיים מצות הדלקת נ"ח גם בלי פרסומא ניסא, שכתב בתשובה (או"ח ח"ד ס' ק"ה) מצות חנוכה בעצם המצוה אף ליחיד שלא שייך שיתפרסם, אלא דענין הפרסום הוא עוד דין, דצריך לעשות המצוה בפרסום, ולכן גם כשאחד נמצא במקום שליכא שום איש, צריך להדליק בברכה ולא שייך לפוטרו מהדלקה.

והאג"מ ממשיך, דאי' בגמ' (שבת כ"א) בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודין, ולא נאמר ש'בשעת הסכנה תיקנו.. משום שא"צ לתקנה מיוחדת לזה משום דמתחילת התקנה לא תקנו שיהיה פרסומא ניסא עיכוב במצות חנוכה, שלכן בשעת הסכנה שא"א לקיימה בפרסומא ניסא מחויב להדליק אפילו על שולחנו שליכא היכר כלל אפילו לבני הבית.

נראה מכאן שגם כשאין לו אפשרות פרסומי ניסא, קיים המצוה ויכול לברך עליו כמ"ש החמד משה, או לפי ביאור האג"מ, משום שפרסומא ניסא אינו עיכוב במצות חנוכה.

וראה עוד דברי החת"ס בתשו' (ח"ו סי' ז') שכיון שאי אפשר לשמונת ימי חנוכה בלא שבת, א"כ כשתקנו חכמים להדליק נר חנוכה, הם תקנו וחייבו להדליק לכתחילה בע"ש מבעוד יום, ומביאו שבט הלוי (ח"א סי' ק"צ).

נמצא לדבריו שהדלקה בע"ש מזמן פלג המנחה הוא זמנו, ולא רק כהכנה למצוה, ולכן לדעת השו"ע והמג"א אם כבתה, גם בע"ש, אין זקוק לה, אלא שדעת המג"א שראוי להחמיר ולהדליקה שוב.

וראה עוד בה"ל (תרע"א ד"ה ואפילו) ד' כוסות מפני פרסומא ניסא. הרב המגיד (פ"ד הל' י"ב) כתב שהרמב"ם למד נ"ח מד' כוסות דזה וזה הוי משום פרסומי ניסא.

ולו יצויר של"ע אדם נמצא לבדו לבילי הסדר, ואין לו כסף לד' כוסות, וכי נאמר שמכיון שנמצא לבדו הרי חסר בפרסומא ניסא, ואינו מחויב לשאול או למכור כוסות כדי לקנות יין לד' כוסות. אע"פ שבעקרון יש לחלק בין מצוה שהוא עצמו מבצע ונמצא שם, לבין מציאות שבבילי שבת בצאה"כ אין שום אדם.

לכן הנראה שלכתחילה יראה שבזמן צאה"כ יהא שם אדם, אבל אם לא, גם יצא ידי חובתו.

ואגב אזכיר ביאור מאדאמו"ר בעל הבשבילי אורייתא ז"ל, בס' בשבילי הניסים (סי' י') בדעת הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד הל' י"ב) שואל ומוכר כסותו עבור נר חנוכה, בכל המצות אם 'אין לו' הוי כאונס ורחמנא פטריה (אבני מר או"ח סי' תק"א), ולפי"ז יש לומר דוקא כשתועלת המצוה לעצמו, וכל עיקרו לצורך גבוה, אבל מצוה שיש בו תועלת גם לאחרים, ואינה לצורך גבוה בלבד, לא אמרינן מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו כיון דתכלית המצוה שיהיה בו תועלת לאחרים לא נתקיימה.

לכן מצות נר חנוכה וד' כוסות, כיון שכל תכליתם הוא פרסומא ניסא, לשאר בני אדם לא אמרינן אונס רחמנא פטריה. וראה עוד ביסוד חילוק בין מצות שבין אדם למקום ובין מצות שבין אדם לחבירו בס' אתוון דאורייתא (כלל י"ג).

הגבחת נר חנוכה שהודלק למטה מג' טפחים

נר ז' דחנוכה תשפ"ב

מי שהדליק נר חנוכה למטה מג' טפחים, כשהעיר לבו שהמנורה צריכה לעמוד למעלה מג', האם נכון להרימו כשעדיין באמצע חצי השעה שדולק למצוה.

בשאלה זאת נסתפקתי, ואעלה כמה מצדדי הספק בזה
הנחת המנורה למעלה מג' טפחים

הטור (סי' תרע"א) כתב, שהר"מ מרוטנבורג היה מדקדק להניחה למעלה משלשה טפחים. וכ"ה במרדכי (שבת רמז רס"ח), מהר"ם היה מניח למעלה מג' ולמטה מ"י טפחים. וכן בשו"ע (סי' תרע"א סעיף ו') כתב, מניחו למעלה משלשה טפחים. ובב"ח (שם ס"י) מבואר, דלמטה מג' כהניח בקרקע, ואין ניכר שבעה"ב הניחו שם. ובלבוש (תרע"א ו') כתב, דכל שהוא למטה מג' כארעא סמיכתא דמיא, ואין הבריות משגיחין עליו, וליכא פרסומי ניסא.

וכתב הפרי חדש (סי' תרע"א אות ו') שאם הניחו למטה מג' טפחים בדיעבד יצא, וכ"ה בפמ"ג (א"א אות ו'), ומביאו המשנ"ב (שם ס"ק כ"ו). וכן נראה מלשון המרדכי והטור (הני"ל), שלמעלה מג' הוא ענין של דקדוק (הידור) ואינו לעיכובא.

והנה בס' אורחות חיים לר"י מלוניל (הל' חנוכה ס"ק ג') כתב: ואם הדליקה למטה מעשרה כשירה, והוא שתהיה גבוהה מג' טפחים מהקרקע, וכ"כ בס' כל בו (פרק מ"ד). נראה ממשמעות דבריהם, שבפחות מג' מעכב.

ובס' פרי עץ חיים (שער החנוכה פרק ד') כתב, שיכוין האדם כשמוריד ידו להדליק, כי היא למעלה מג' טפחים, שהוא כנגד נה"י שהם ג' טפחים ולמטה מ"י טפחים וכו'.

הזות המנורה

בענין הזות המנורה כתב במס' סופרים: ואין מגביהין ממקומו עד שיכבה. וכתבו המג"א (סי' תרע"ה ס"ק ב') והפמ"ג (א"א ס"ק ב'), דלכתחילה בודאי יש לזיזר שלא לטלטל את המנורה ממקומה עד שיעור חצי שעה. והביא המשנ"ב (סי' תרע"ה ס"ק ו') דבריהם, והביא עוד שיש אחרונים שמקילים בזה (ט"ז ס"ק ג').

לכן יש לעיין בזה מכמה צדדים.

א] רצונו להגביה את המנורה לגובה ג' טפחים בכדי שהנרות ידלקו במקום הדלקה שהוא לכתחילה (כמ"ש לעיל), וגם לקיים את סדר המצוה על פי סוד, כמ"ש בפרי עץ חיים (שער החנוכה פ"ד) וכפ"ח (שם ס"ק מ"ו).

ב] יש לדון, אולי הגבהת המנורה יותר קל מהזזתה ממקום למקום לצדדין, אע"פ שלשון מס' סופרים "אין מגביהין ממקומן". שאולי כוונת מס' סופרים על העברה שבדרך כלל נעשית ע"י הרמת המנורה והעברתה, ולא דוקא לאסור הגבהה בלבד. ולכן בנדוננו, כשרק מגביהה למעלה מג', יותר קל מהזזתה לצדדין.

ג] בימינו שאין אנו רגילים להאיר את הבית במנורה אלא בתאורת חשמל, אולי אין כל כך קפידא אם מניחה בקרקע, ואפילו לפי טעם הב"ח הני"ל, שאין להניחו למטה מג' מפני שאין ניכר שבעה"ב הניחו שם, אמנם בימינו ניכר היטב כשמניח מנורה שהוא למצוה ולא להאיר. אע"פ שלפי האר"י בטעם עפ"י סוד יש ענין להגביה גם בימינו.

וכעין מש"כ הפרי חדש (תרע"ה) בענין נרות של מתכת הנהוגות בעיר פראנקיאי, שיש להם ח' פיות ואחת עולה ע"ג, והוא השמש, והם מיוחדות להדליק בהם בחנוכה מדי שנה בשנה, ולא נעשו אלא לכך, והדבר ידוע לכל שאין משתמשים בהם, אם אחזה בידו עד שכבתה יצא, כיון דק"ל הדלקה עושה מצוה ולא הנחה. וליכא למיחש לרואים שיאמרו

לצורכו אוחזה, מאחר שאין דרכו בכך. אלא שכתב הפר"ח, שכן נראה להלכה ולא למעשה. ועכ"פ בנידונו, לפי טעמו, אין צורך להגביה את המנורה ממקום שהודלק למטה מג'.

ד] היות ו"הדלקה עושה מצוה" (שבת כ"ג., שו"ע תרע"ג ב', סי' תרע"ה סעיף א'), וכיון שהדליק תקף קיים המצוה (ט"ז סי' תרע"ג ס"ק ח', משנ"ב שם ס"ק כ"ה), ולכן אם כבתה אין זקוק לה כי כבר קיים המצוה, ולכן צריך שהמנורה תעמוד במקומה בשעת הדלקה (סי' תרע"ה א'), ושבשעת הדלקה יהיה שמן כשיעור (שו"ע סי' תרע"ה ב').

לכן בנידונו כשכבר הדליק למטה מג', כבר קיים המצוה, וכבר אין תועלת כמה שמגביהה למעלה מג' לאחר ההדלקה, והנעשה אין להשיב.

והגם שיש צדדים לכאן ולכאן, נטיית הלב היא אכן להגביה את המנורה, בפרט לפי טעם האורחות חיים והכל בו שבפחות מג' מעכב, והלבוש (תרע"א ו') דכל שהוא למטה מג' כארעא סמיכתא דמיא, ואין הבריות משגיחין עליו, וליכא פרוסומי ניסא. אבל עדיין צ"ע.

ויה"ר שנוכה לנר מצוה ותורה אור, ויאיר ד' את עינינו בתורה ויר"ש,
ואחתום בכל חותמי ברכות
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

ב"ה

יום ג' לס' "ויצק עליה שמן", ט"ו בכסלו תשפ"א

שמן כתית לנר חנוכה

שאלה:

האם יש צורך להשתמש לנר חנוכה בשמן זית כתית.

תשובה:

במס' שבת (כג.) למדנו, א"ר יהושע בן לוי, כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר. אמר אב"י, מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר האי משך נהורי טפי - אינו ממהר לכלות כשמן זית - כיון דשמע לה הא דרבי יהושע בן לוי, מהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי.

וכן למדנו (שבת כא:), פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מדליקין בהם בחנוכה, בין בחול ובין בשבת.

וברמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה הל' ו'), טור ושו"ע (סי' תרע"ג א) איתא, כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות, הגה, ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר.

וכן כתב המרדכי (שם), מהר"ם היה נוהג להדליק בשמן זית. והמאירי (שבת כ"א.) כתב, טעם ריב"ל לשמן זית, מפני שבו נעשה הנס. וכן בתשובות מהר"י ברונא (סי' ל"ט) ובכל בו כתבו,

אמנם המצוה המובהרת בשמן זית, לפי שבו היה הנס. וכן כתב מהרי"ל הל' חנוכה, שהדליק בשמן זית. ובלבוש כתב, מצוה מן המובהרת להדליק בשמן זית, שבו נעשה הנס. ובספר השל"ה כתב להדרר בשמן זית אף שהוא ביוקר.

תשע רמות שמן זית

והנה גם בימי התנאים והאמוראים, הראשונים והאחרונים, היו רמות שונות של שמן זית, כפי שבמשנה במנחות (פ"ו) מחלקים בין תשע רמות של שמן זית, ולא הזכירו שהשמן לנרות חנוכה צריך שיהא ראוי לאכילה או למזבח, אלא כתבו באופן כללי לקיים מצוה מובהרת בשמן זית, שבו היה הנס.

לכן נראה ששמן זית מכל סוג, גם 'למאור', הוא מהודר להדליק בו נרות חנוכה, בפרט בימינו שהוא גם צלול ודולק יפה. גם יתכן שבימי קדם, אע"פ שהיו רמות שונות של שמן זית, לא נמנעו מלאכול שמן זית בעל רמת חומציות גבוהה (שכידוע ההבדל בימינו בין שמן זית כתית לשמן זית למאור הוא שהשמן למאור מיוצר מוגפת, ובעיקר ברמת החומציות).

ובס' נר מצוה למהר"ל מפראג (ד"ה אמר יהודה בן) כתב להדליק דוקא בשמן ולא בשעוה, וכתב, 'המדקדקים להדליק בשמן זית, מפני שהוא זכר לנס שנעשה בבית המקדש, ונר הוא פתילה ושמן (שחסר בשעוה) וכו', ומביאו בשעוה"צ (סי' תרע"ג ס"ק ד). והמהר"ל, למרות שעסק בהבדל שבין נר שמן ונר שעוה, אינו מזכיר כלל מעלת שמן כתית או מזוקק שמשובח יותר, ובודאי שהמהר"ל 'חכם הרוזים' ידע והכיר כמה סוגי שמן זית, ואינו מזכיר כלל מעלה יתירה להדליק בשמן זך וצלול, אלא 'שמן זית מפני שהנס נעשה בשמן'.

אמנם בקונטרס סוד הדלקת הנרות לרבי יצחק בן הראב"ד, כתב: רצוי לחזר אחר שמן זית זך, שבשמן זית נעשה הנס, והיותר זך הרי משובח וכו'. אבל לא נראה שיש כאן הוראה לרבים, ומה גם שלא כתב 'שמן זית כתית למאור', או כדומה.

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב (פניני חנוכה פ"ז) סבר שיש להדרר בשמן זית ראוי לאכילה, כבישה קרה לא מבושלת (מנחות פו.), וכ"ה בס' חוט שני (חנוכה). אבל בס' חוט שני כתב: שמן זית שאינו מיועד לאכילה אלא למאור, כשר לכתחילה.

בנוסף, יש לקחת בחשבון שמחירו של שמן זה הוא לפחות פי 3 משמן זית זך רגיל, והתורה חסה על ממונם של ישראל, ואפילו בבית המקדש נאמר כן (עי' יומא לט. בענין חומר ממנו נעשה הקלפי).

וכן דעת בעל שבט הלוי (ח"ט סי' קמ"ג), שאין צורך בדמיון מושלם בין שמן המנורה של בית המקדש לשמן נר חנוכה.

אבוקה צלולה

ונראה שהמעלה היתירה בשמן זית לנר חנוכה הוא בזה **שהאבוקה צלולה יותר**, כמ"ש בגמ' (שבת כ"ג): מרבי יהושע בן לוי, כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובהרת, אמר אב"י מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר האי משך נהורי טפי - אינו ממדה

לכלות כשמן זית - כיון דשמע לה הא דרבי יהושע בן לוי, מהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי.

מכאן נראה שזה אכן הסימן לסוג שמן זית שראוי להדליק בו נר חנוכה, אם 'צליל נהורא טפי', ואכן, מצוי ששמן זית מזוכך מאיר יותר יפה וצלול משמן זית כתיית.

בברכה

א ליכטיגן חנוכה
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

נרות חנוכה עמידתם ברוח

בזמן הבית כשתקנו להדליק נרות חנוכה על פתח ביתו מבחוץ (שבת כ"א:), תמהתי מה עשו, שהרי הרוחות חזקות בירושלים בעת החורף, האיך יכל כל בעל בית להדליק באופן שלכתחילה ישארו הנרות דולקים למשך חצי שעה. ואיה"נ שההלכה נפסקה כבתה אין זקוק לה (שבת כ"א: ש"ע סי' תרע"ג ב'), אבל התמיהה איך קוימה בפועל המצוה של הדלקה לכתחילה ביד כל בעל בית בישראל במקום הרוחות.

וראה בדברי מרנא החתם סופר, שמבאר מה שאומרים בתפילה "והדליקו נרות בחצרות קדשיך", וכי מתי מדליקים נרות המקדש בחצר, הלא הנרות נדלקים במקדש.

אלא שמכיון שהטבת נרות בכהן, אבל הדלקת נרות גם בישראל, וכי מה עושה זר בקודש.

אלא יתכן והטיבו את הנרות בפנים בקודש, כמו שכתוב (שמות כ"ז כ"א) "מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו", ואח"כ הוציאו את המנורה לחוץ והדליקו שם.

וכן עשו בזמן שפינו את היכליך וטהרו את מקדשיך, הוציאו את המנורה לחצר המקדש "והדליקו נרות בחצרות קדשיך".

ובזה גם מתורץ קושייה הידועה של הב"י, מפני שהנס היה שלמרות שהנרות עמדו בחצרות קדשיך והרוחות מצויות שם, לא נכבו.

מכאן ברור, שלולא הנס, לא היתה אפשרות רגילה, שנר חנוכה של כל אדם שדולק בחוץ במזג אויר החורפי ישאר דולק.

ואולי יש לומר, שבזמן הבית עשה כל אחד לעצמו מתקן זכוכית שבו הדליק נרותיו בחוץ, ולמנורת בית המקדש אסור להוסיף או לשנות במידת וצורת הכלים, לכן היו זקוקים לנס שלא ייכבו.

ואולי ירמוז לכך שהדליקו בארגז זכוכית, מדברי הגמ' (שבת כ"ג.) עשית שהיתה דולקת וכו', וברש"י, כלי גדול של זכוכית, ובלע"ז לנטרנ"א.

אבל למעשה נראה קצת דחוק לומר כן, שהרי יש דיון הלכתי באם מדליק נרות במתקן זכוכית והדלת של המתקן פתוחה בעת ההדלקה, האם נחשב ההדלקה במקום שיכול לדלוק לשיעור חצי שעה או לאו. מחד, כיון שעומד מיד לסגור דלת המתקן הוי כמדליק במקום שיכול לדלוק חצי שעה, או שנאמר מכיון שבמצב הנוכחי שהדלת פתוח לא יוכל לדלוק חצי שעה לא נחשב שהדליק נר חנוכה. והמהר"ל דיסקין היה מדליק במתקן סגור מהצדדים ורק פתוח מלמטה, וכך הדליק.

ואם היתה רגילות בזמן הגמרא להדליק במתקן עשיתי, היה צריך להיות איזה אזכור בפוסקים הראשונים או האחרונים בענין זה, ולא מצאתים עד הנה.

גם בערוה"ש (תרע"א ס"ק כ"ד) כותב, שהיום מדליקים בחו"ל בפנים, ובחוץ כמעט הוא מהנמנעות, מפני שבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי סגריר גשם ורוחות, וא"א להניחם בחוץ אם לא להסגירם בזכוכית, וכולי האי לא אטריחוהו רבנן. ולדבריו גם צריך ביאור, מה עשו בזמן הבית.

היה מי שרצה לתרץ שבתי ירושלים של פעם היו מכוסים מסביבם, כמו הרבה בתים בעיר העתיקה בירושלים. אבל מה נענה על כל הבתים ברחבי ארץ ישראל, ומי יימר שבזמן הבית גם כל הסביבה היה מקורה. ועדיין צ"ע.

ואברכו שיחוג את ימי החנוכה בשמחה, ובאורה של תורה,
וכימים ההם כן בזמן הזה נזכה בקרוב לגאולות וישועות

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

הוספת שמן עם ריח לשמן זית שבמנורה

בס"ד

שאלה; בחנוכה, האם מותר להוסיף לשמן זית שבמנורה, מעט שמן עם ריח. כנראה שרצונם להוסיף מעט שמן ריח בכדי לפאר ולכבד מצות נר חנוכה, אולי כעין מה שמצינו בהוספת שמן של ריח לתוך מי הנטילה של הכהנים לפני עלייתם לדוכן, מביאו הט"ז (בסי' תקי"א ס"ק ח'), ובמג"א (סי' קכ"ח ס"ק ח').

תשובה:

א. איתא בגמ' (שבת כ"א:): פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקים בהן בשבת, מדליקים בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול. וכ"ה בשו"ע (או"ח סי' תרע"ג

סעיף א'); כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה. לכן מותר להוסיף איזה שמן שירצה.

וכל זה ידובר לגבי עצם מהות השמן, סוגו ואיכותו, שבחנוכה מותר להדליק בשמנים שנאסר השימוש בהם בשבת.

אבל אולי יש לדון בענין מצד אחר, והיינו שמכיון שמכניס שמן מבושם לתוך השמן זית וריחו נודף בעזרת נר הדולק, אולי נחשוש משימוש בנרות חנוכה.

דאי' בגמ' (שבת כ"א:) נר חנוכה אסור להשתמש לאורה. וברש"י שם; שיהא ניכר שהוא נר מצוה. והר"ן כתב שהוא כמו המנורה שאסור להשתמש לאורה. וכ"ה בשו"ע (סימן תרע"ג סעיף א); אסור להשתמש בנר חנוכה.

ב. וי"ל, שיתכן שהאיסור להשתמש בנר חנוכה הוא רק על "דרך שימוש הרגיל". כמו שמצינו בגמ' (סוכה ל"ז): אמר רבה הדס של מצוה אסור להריח בו, אתרוג של מצוה, מותר להריח בו, מ"ט הדס דלריחא קאי כי אקצייה מריחא אקצייה, אתרוג דלאכילה קאי כי אקצייה מאכילה אקצייה. ובשו"ע (סימן תרנ"ג) ובט"ז שם.

כן גם כאן נאמר שאיסור שימוש בנרות חנוכה שאסור להשתמש לאורם, הינו בדרך תשמישו, להאיר, לחמם, אבל לא יאסר שימושו כאמצעי לפזר ריח.

ג. ובנוסף, הרי הפרי חדש (בסימן תרע"ג ס"ק א') הביא מהריק"ש (ערוך לחם) דלילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל שרי, דלא מחויב להעצים עיניו, **דלא מיקרי תשמיש**. ומביאו שערי תשובה (שם ס"ק ג') ומביאו שעה"צ (שם ס"ק י"א). וכאן נראה שגם לא נחשוש שיקרא, "משתמש בנר חנוכה", בעקבות מעט ריח שנודף.

ד. גם י"ל שבגמ' שבת (כ"ה:) איתא שבשבת אין מדליקין בשמן צרי, היינו שמן אפרסמון שריחו טוב מאוד, מפני שריחו נודף וחיישינן שמא יסתפק ממנו ונמצא מכבה בשבת. ונפסק כן להלכה בשו"ע (סי' רס"ד סעיף ג'). ובפמ"ג (מש"ז סימן תרע"ג ס"ק ג'): וצרי, י"ל אסור בשבת חנוכה שמא יסתפק ממנו וכו' ובחול י"ל דשרי ולא חיישינן שיסתפק וימעט משיעור חצי שעה. הרי מדברי הפמ"ג נראה ברור שאין חשש מהנאה מריח השמן אפרסמון, אע"פ שריחו טוב מאוד ונודף.

ה. ובפשטות, נגרע במקצת ממעלת השמן זית, ממ"ש בגמ' שבת (כ"ג.) "ושמן זית מן המובחר", על ידי הוספת תערובת סוג שמן אחר שמריח.

ואינו דומה לאלה שמכניסים מים לתוך הבזיק של השמן בכדי להגביה את השמן (ולהראות שישראל שנמשלו לשמן, גברו על האומות כדאי' בס' יפה ללב ומביאו

כפה"ח (סי' תרע"א ס"ק כ"ב), מפני שהמים אינן מעורבים עם השמן בכלל משא"כ השמן עם ריח.

הגם שלפי דברי הא"א מבוטשאטש (מה"ת סי' תרע"ג) שכתב; כשבידו שמן זית לנ"ח בצמצום, יכול לערב בשמן פשתן שיהיה שמן זית מרובה בכל זהו מהשמן פשתן. והו"ל עי"ז כמו כולו שמן זית שבו מצוה מהמובחר לנ"ח. ואולי יש לחלק בין מי שאין לו מספיק שמן, או שמערב השמן עם ריח לכבד מצוה נ"ח. ומדי הערה יצאנו.

ובאופן כללי, חוץ מבשמן כתית, יש שמעלים ספק בימינו אם סתם שמן זית הוא אכן זך, למרות שהתווית מכריזה על תוכן זך וטהור בבקבוק. מכיוון שבימינו, בעזרת אמולסיפיירים EMULSIFIERS (חומר "מתחלב") שתפקידם לקשר בין הרכבי שמנים ניתן לערב שומנים - נוזלים שונים לתוך שמן זית בלי אפשרות זיהוי בעין רגילה.

ולכן למעשה נראה:

א. אם מדליק בשמן זית, והכניס בו קצת שמן מריח, יוצא בזה לכתחילה מצות הדלקת נר חנוכה כדאי' בשו"ע (סי' תרע"ג); כל השמנים כשרים לנר חנוכה. ולפי דברי הא"א (הנ"ל) גם מצוה מהודר.

ב.אם הדליק בשמן זית ועירב בו קצת שמן מריח, ודאי אינו צריך לכבות את הנר מחשש השתמשות בנרות חנוכה.

ג. ראיתי מובא מהגר"ח קנייבסקי גבי נרות המריחים, אם הם בכלל איסור השתמשות, כתב הגר"ח ק דבר שאינו מתכוון מותר. בנוסף, מובא שם מהגר"ש ואזנר והגר"נ קרליץ, שהוקצה רק מהנאת האור, והנרות עצמם אינם מריחים אלא תוכן אחר שמעורב בנרות.

בכבוד רב וברכת כל טוב
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

הדלקת נ"ח במקום שאין יהודים

בס"ד

שאלה;

הדר במקום שיש רק נכרים, (במזרח ירושלים דירתם פונה רק לחצרות הערביים) האם יש מצות פרסומי ניסא בהדלקת נרות חנוכה בחוץ.

תשובה:

דעת בע"ס התעוררות תשובה (ח"א סי' קנ"ג) שיש ענין פרסומי ניסא גם כשאין מסביבו רק גויים. כמ"ש (יחזקאל לה, כג) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ד'. וכן ראיתי מביאים מהגר"ש אלישיב זצ"ל ובס' תשו' קנין תורה (ח"ח סי' ל"ד).

אבל דעת הס' נוהג כצאן יוסף (עמ' קפ"ג), ותשו' אגרות משה (ח"ד סי' ק"ה ז') ובס' להורות נתן (ח"ד סי' ס"ג אות ג'), שאין מצות פרסומי ניסא בנכרים והא דאיירי בגמ' שבת כ"א: עד דכליא ריגלא דתרמודאי, וברש"י שם; שם אומה מלקטי עצים. אין הכוונה שפרסום הנס יהיה לנכרים, אלא שכל עוד שהם מוכרים עצים בשוק, עדיין יהודים מסתובבים ברחוב.

אבל ברור הדבר שגם לדברי בעל התעוררות תשובה, יש להיזהר במקום נכרים, גם בימינו אם אין חשש סכנה מזריקת אבנים או היזק דומה וכמ"ש בגמ' (שבת כ"א:): "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו", וידליק נ"ח בתוך ביתו בפנים.

ב"ה

אכילה לפני הדלקת נר חנוכה כשנמצא בדרך

שאלה:

מי שנמצא בעיר אחרת ונוסע לעירו להדליק נרות חנוכה, האם בדרך נסיעתו מותר לו לאכול.

תשובה:

כתב בתשו' מהרש"ל (סימן פ"ה), ומיד כשהתחיל זמנו, לא לאכול ואף לא ללמוד עד שידליק ואם התחיל פוסק. ומביאו הב"ח והט"ז (סימן תער"ב) ומג"א (שם ס"ק ה'). ח"א (כלל קנ"ד סעיף כ'), בן איש חי (פ' וישב אות ז').

בס' דרך החיים (ס"ק א'): חצי שעה קודם זמן הדלקת נר חנוכה אסור לאכול יותר מכביצה פת או לשותות משקה המשכר יותר מכביצה וכן אפילו ללמוד אסור משיגיע זמנה.

ובס' יוסף אומץ (ס"ק תתרט"ו): אין לאכול קודם ההדלקה, ונראה דדוקא סעודת קבע אבל טעימא בעלמא או אפילו מעט פת דרך ארעי מותר. ובמשנ"ב (סימן תער"ב ס"ק י').

ובעניינינו, צריך עיון האם כשאין באפשרותו להדליק עכשיו מפני שהוא נמצא בדרך, והרי נוסע בדרכו להדליק האם מותר לו לאכול בדרך נסיעתו אפילו יותר מכשיעור כביצה פת.

והנה מצאנו בדין נטילת לולב, בשו"ע (סימן תרנ"ב) כתב המג"א (ס"ק ד'): מי שבא בדרך ומצפה שיבוא למקום הלולב משמע לכאורה דצריך לעבור זמן אכילה א' עד שיטלנו וכו' ומסיק שגם המחמיר לא יתענה יותר מחצות.

וכתב הבכורי יעקב (שם ס"ק ו'): כששלח שליח להביא לו לולב מרחוק, או שהולך בעצמו למקום הלולב בזה יש להתיר לאכול סמוך לחצות כיון דהטעם שאסור לאכול קודם נטילה הוא שמא ישכח הנטילה כמ"ש הלבוש (שם סעיף ב: אסרו חז"ל לאכול קודם שיטלנו, כדי שלא יטרד ויבא לידי שכחה), בכה"ג לא שייך זה כמש"כ הא"ר שזכר ע"י השליח כשיבא וכש"כ כשהולך בעצמו למקום הלולב שלא ישכח.

ולכאורה כמו שסובר בלולב להמנע מלאכול אע"פ שהולך בעצמו למקום הלולב, גם כאן בנרות חנוכה יסבור הביכורי יעקב שצריך להמנע מלאכול עד שידליק (כי הטעם שמוותר לאכול סמוך לחצות היום בחול המועד הוא מפני שאסור לצום).

וכ"ה דעת הא"ר (שם ס"ק ו'). ומביאו משנ"ב (שם ס"ק ז') ובשעה"צ (שם ס"ק ז'). (אע"פ שאולי יש לחלק באם נוסע לביתו וב"ב נמצאים שם ויזכירו לו להדליק מיד, אבל יתכן שיש לחשוש שמא בגלל התעסקות באכילתו יתעכב בדרך או ירדם וכדו').

אבל דעת החת"ס (בהגה שו"ע שם על דברי המג"א הנ"ל): אבל אם מצפה שיביאו לו לולב מותר לו לאכול דהרי יש לו מי שיזכירנו שלא ישכח, היינו אותו שיביא לו הלולב, ומביאו המשנ"ב (שם ס"ק ז') ובשעה"צ (שם ס"ק ז') כתב: וכל שכן אם הולך בעצמו למקום שיש בו לולב.

ולעניינינו בנר חנוכה, שנוסע למקום שהולך להדליק נראה שתלוי בדעות אלו שלפי משמעות החת"ס מותר, אבל לפי המג"א, א"ר, וביכורי יעקב אין היתר לאכול באופן כזה.

וכן כתב בס' מבית לוי פסקי הגר"ש ואזנר שליט"א: מי שנמצא בעיר אחרת והוא בדרך להדליק בביתו, אסור לו לאכול קודם הדלקה, אע"פ שבזמן זה ממילא אינו יכול להדליק.

אשה שנמצאת בבית ומחכה שבעלה יבוא וידליק, האם מותר לה לאכול.

בנחלת צבי גליון שו"ע יו"ד (סי' רס"ב ס"א), שהאב אסור לו לאכול קודם מילת בנו. ואם האב הזמין מוהל למילת בנו, יכול האב לאכול לפני הברית מילה.

ולכן בעניינינו מכיוון שבעלה מתכוונת להדליק כשיגיע הביתה, והוא יוציא אותה ידי חובתה, ומעיקר הדין א"צ שתהיה בשעת הדלקה, נראה שמוותר לה לאכול. וכ"ה בס' מבית לוי, פסקי הגר"ש ואזנר זצ"ל.

בכבוד רב

יחזק מאיר ברכיה ליברמאן

כבתה אין זקוק לה. חשד

בס"ד

מדוע לא נאמר ב"כבתה" שיהא זקוק לה מפני החשד, כמו בחצר עם שני פתחים. שאלה:

אייתא בגמ' (שבת כ"ג.) אמר רב הונא חצר שיש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות ומסיק הגמרא שהוא משום חשד. וכ"ה בשו"ע (סימן תרע"א סעיף ח'): חצר שיש לו שני פתחים משני רוחות, צריך להדליק בשניהן מפני החשד. ובגמ' (שבת כ"א:) כבתה אין זקוק לה. וכן נפסק בשו"ע (סי' תרע"ג סעיף ב'): הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כבתה קודם זמנה, אינו זקוק לה. ויש להבין מדוע לא נחשוש גם ב"כבתה" מפני החשד של העוברים ושבבים, כמו בחצר שיש לה שני פתחים.

תשובה:

"ל דהטעם גבי "כבתה" שאין זקוק לה, כמ"ש הלבוש (סי' תרע"ג) שמיד שהדליק נעשית המצוה ונגמרה, שלא תקנו זכר לנס אלא להדליק. ובט"ז (שם ס"ק ח'): כיון שהדליק תכף קיים המצוה. לכן, ברגע שהדליק נר חנוכה בזמן המצוה במקום שחייב להדליק, יצא ידי חיובו, ואם כבתה אינו חייב להדליקה, ולא נאמר שבגלל חשד יהא חייב לקיים המצוה שנית,

דאין "חשד" יוצר מצוה.

אבל חצר שיש לה שני פתחים, הרי בשעה המיועד להדליק (כגון בשעה 5 בערב) החיוב ב"כח" יתכן על כל אחד משני הפתחים, ורק לאחר שהדליק הבעל הבית באחד מהפתחים נסתלק ה"חיוב" גם מהפתח השני (מפני שכבר קיים המצוה), והטעם שמדליק בפתח השני, הוא מפני החשד. לכן במקום כזה, שבעת הדלקה (בשעה 5) יש ב"כוח" חיוב על שני הפתחים, אז נאמר שחייב להדליק בשני הפתחים מפני החשד, אבל במקרה רגיל שהדליק וקיים המצוה, ואז נכבה הנר, לא אומרים שחייב לקיים המצוה שנית מפני החשד.

השבות יעקב (ח"ג סימן מ"ח) מחדש דאע"ג שכבתה אין זקוק לה, אבל צריך להניח הנותר מנר חנוכה של שעה או של שמן כל זמן עת ההדלקה, דאם לא יעשה כן חיישינן לחשדא שלא הדליק כלל, וראייה מחצר שיש לה שני פתחים שצריך להדליק משום חשדא. ומביאו בשערי תשובה (סימן תרע"ג ס"ק י"ב). אבל לא מצינו שנפסק להלכה שאם כבתה שחייב להשאיר את המנורה שיעמוד בחוץ למשך חצי שעה בגלל חשד.

וראה קרבן נתנאל שבת כ"ג. (אות י') שמבאר דהא דבשבת דרכן היה להניח הנר על פתח החצר אפילו לאחר שכבה וכו', א"כ הא דאצטריך רב הונא להדליק בשתי רוחות משום לתא דשבת כשחליף להאי פתחא דלא אדליק ולמראה עינים ישפוט כיון דלא מצא שם עומד נר כלל ש"מ דלא אדליק. משא"כ נר שכבה אף שאין זקוק לה מ"מ ידון אותו לכך זכות שכבה, וכבתה אין זקוק לה וכבר לקח הנר מפתח החצר כי כן דרכם בחול.

פרסומי ניסא למדליק בפנים בזמן

בס"ד
שאלה:

הנמצא לבדו בביתו בליל חנוכה, ונוהג להדליק בפנים, האם צריך שיהיו אחרים נוכחים בכדי שיברך לכתחילה.

תשובה:

המג"א (סי' תער"ב ס"ק ו') הביא מהרש"ל (סי' פ"ה) דאין זמנו אלא עד חצות שעדיין הוא פרסום הנס אבל לאחר חצות עבר זמנו. והביא הגה"מ חנוכה ד' אות ב' שכתב, כל זמן שבני הבית נעורים אפילו עד עמוד השחר, וכן נראה לי להורות, אבל אם ישנים אין לברך עליהם. והביאו משנ"ב (שם ס"ק י"א) וכתב שנכון שיעיר את ב"ב כדי שיוכל להדליק בברכה, שעה"צ (שם ס"ק י"א) חמד משה שם.

אבל המדליק בזמנו, בפנים בביתו בזמן צאה"כ, נראה פשוט שיכול להדליק בברכה אפילו אם אין אחרים נוכחים, מכיוון שזהו זמן מצוה שקבעו חז"ל. וכ"ה בתשו' אג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ה או' ז'). הגרשז"א (קו' מבקשי תורה) הגר"ש אלישיב (שבות יצחק פ"ד עמ' פ"ח) הגר"ב"צ אבא שאול (נר ציון פ"ו ס"ק י"ד-ט"ז). וראה עוד בשבט הלוי שכותב שגם אם מתאחר ואין לו מי שישמע ברכתו שמותר לו להדליק בברכה.

פרק כא
פנינים על ימי החנוכה
מאת הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן
בעמח"ס בשבילי אורייתא

חנוכה שמונה ימים

במנחות (פ"ח:) אמר ר' יוחנן אמר רבי נר שכבתה נידשן השמן נידשנה הפתילה, כיצד עושה, מטיבה ונותן בה שמן ומדליקה. ופרש"י האי נדשן השמן לאו דוקא, אלא הכי קאמר כשם שהפתילה שכבתה אין לה תקנה שהרי היא כדשן, כך השמן שנשאר בנר הרי הוא כדשן ואין לו תקנה הואיל ונדשנה הפתילה נדשן השמן.

והגה ידוע ומפורסם קושיית הבית יוסף (או"ח סי' תר"ע) מדוע קבעו חנוכה שמונה ימים, הרי היה להם שמן כדי להדליק יום אחד, נמצא שלא היה הנס אלא שבעה ימים, ותירץ הב"י שלשה תירוצים, ואחד מהם שבליילה הראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה ולילה, ונמצא שאף בלילה הראשון היה נס שלא נחסר השמן.

ובספר מור וקציעה להגר"ע (סי' תר"ע) תמה על תירוץ זה, דממה נפשך אי נימא דהניחו הנרות דלוקים, קשה כיצד ביטלו מצות הדלקת הנרות שבכל יום, ואי נימא דכיבו הנרות בכל יום ושוב הדליקום, הרי קיי"ל נר שכבתה נידשן השמן נידשנה הפתילה, ושוב אי אפשר להדליק בשמן זה, ועיין בשפת אמת (מנחות שם, ובשבת כ"א: ד"ה ולא היה בו).

ונראה לי ליישב על פי מה שכתב בספר שפת הנחל (הרוש"ט לחנוכה) שהנס של חנוכה היה שהנרות דלקו מאש של מעלה שהיא בוערת ואינה אוכלת ולא היתה מכלה השמן, וכמו כן נראה דלא היתה מכלה את הפתילה ולא היתה נעשית דשן, וממילא יש לומר דעד כאן לא אמרו נידשן השמן נידשנה הפתילה אלא כשנעשית הפתילה דשן, אבל בנס דחנוכה שדלקו הנרות מאש של מעלה והפתילה לא נידשנה כלל אלא נשארה כבשעת נתינתה בנרות, וגם השמן לא נחסר כלל, שוב לא היה שום פסול מחמת הכיבוי והיה אפשר להם להדליק הנרות כל ימי החנוכה

פאר הלבנון ח"ב סימן ז' אות כב

כתבו על קרן השור רמז ליוסף

גזירת היונים להשכיחם תורתך, תורת השם דווקא. וזהו כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק וכו' שור זה יוסף, בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם דוקא עמים ינגח. יוסף הסמל של תורה בן זקונים שיעקב מסר לו התורה וגם קדושה וטהרה יסוד יוסף, בזה עמים ינגח, תורה וטהרה וזה רצו לבטל. ובמס' ראש השנה (י"ח:) שגזרו שלא להזכיר שם שמים ע"פ. וזה שאנו אומרים ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך שנתפרסם שם שמים, וגם הקדושה בישראל שהיונים רצו לבטל.

נס שמן בטהרה

כבר הקשו האחרונים, הפ"י והחכ"צ, דלמה היו צריכים לנס שמן הלא טומאה דחוויה בציבור, ואולי כיון שכל הגזירה של היונים היה לעקור מהם עיקר ענין של טהרה וקדושה, לא היו מתנגדים ללמוד בתור חכמה, וגם לעשות מצוה בלי עומ"ש. מחקי רצונך (דוקא) וא"כ שגברו יד חשמונאים היה אפשר לעבוד השם בטהרה וכמו השמן שאינו מתערב עם שאר משקין.

ורצונם היה עז וחזק, נעשה להם נס זה שנתקבל תשוקתם הטהורה למעלה ליתן להם האפשרות למצוא שמן טהור.

ובודאי השי"ת לא עושה ניסים בכדי, וכפרט כדי לקיים מצוה בהידורה, אם לא שהיה מלמטה רצון חזק ועז. ובוה ראו חביבות הנס וראו עד כמה חשוב למעלה עשיית המצוה לכתחילה ובהידורה.

וכבר כ' בספח"ק שלכן דוקא בחנוכה מצינו ענין של מהדרין ומהדרין מן המהדרין כהלכה. ועד גדר שואל ומוכר כסותו ולוקח שמן להדליק מפני שזה יסוד חזק לחקוק בנפשנו להדר אחר המצות לקיימן בשלימותן בטהרה.

והנס היה דוקא בשמן ובמנורה, שהיה עדות שהשכינה שורה בישראל. והחת"ס ז"ל דקדק שהי"ל עדות שהשכינה שורה במקדש. ותירץ כי במקדש לא היו צריכים לעדות, שהרי עשרה ניסים היו שם. אך כתיב ושכנתי בתוכם, שהמוכן בתוך כל אחד ואחד וממאמר הכי היכל ד' משכן ד' המה. וזה היה העדות שהשכינה שורה בישראל בתוך כל אחד ואחד.

פנינים על ימי החנוכה

מאת הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

מאי חנוכה

אי' בגמ' שבת (כ"א:) מאי חנוכה, וברש"י על איזה נס קבעוהו. יש להבין, שהרי בנוסח על הניסים שאנו אומרים בתפילה, כתוב ביאור רחב על ענין נצחון היהודים במלחמה עם היוונים, וכשהגמרא מבארת הנס של חנוכה, היא מביאה ביאור על נס הפת השמן, ורק בכמה מילים מוזכר ענין נצחון המלחמה.

ואע"ג שנצחון המלחמה נס גדול ועצום הוא, ובלעדיו לא יכלו להמשיך בעבודת השי"ת, אבל נצחון המלחמה לבד, לא יכל לתת ליהודים משמעות רוחנית להמשיך ולשקם את כל החורבן הנורא בבית המקדש בעבודת הקרבנות ושיקום מצב היהדות מהמתיונים וכו'. אבל נס פך השמן, נסך בהם משמעות רוחנית, אורה וטהרה, שאיפשר להם בכוח זה להמשיך להיטהר ולהתקדש, ולהחזיר עטרה ליושנה.

ולכן, אף שידוע שהיה נס המלחמה, רבים ביד מעטים וגיבורים ביד חלשים וכו', וגם ידוע שהיה נס השמן, אבל שאלת הגמרא "מאי חנוכה" ומסבירה רש"י "על איזה נס קבעוה" כלומר באיזה מהניסים ישנה משמעות רוחנית **קבועה לדורות**, שיעניק לעם ישראל את הכוח ותעצמות נפש להודאה והלל לד' והתחזקות בקדושה ובטהרה ועבודת ד', וזאת מסבירה הגמרא את נס פך השמן.

(מ"ב"י מדרשא)

הלל שלם בחנוכה ר"ח

אי' בספ"ה ק"ק, בני יששכר (ב"י) ובס' תפארת שלמה (זאת חנוכה) שהפעולה מכל התיקונים שנעשה מר"ה שעבר בתקיעת שופר, נגמר עתה בימי החנוכה. ורמז במשנה מנחות (פ"ח) אלפא תקוע לשמן, שכל התיקונים מהתקיעות ר"ה הוא אלפא לשמן של נר חנוכה, כי אז הוא גמר התיקון.

בראש השנה אין אומרים הלל כלל שהרי אי' ספרי חיים פתוחים וכו'. ואולי בימים אלו שהם גמר והשלמה לר"ה אומרים גם בראש חודש חנוכה הלל שלם ביותר מר"ח רגיל לרמוז השלמת ענין ר"ה.

(מ"ב"י מדרשא)

כתבו לכם על קרן השור

כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, הכריזו היונים מלחמה באמונה בד' ובתורה ומצוות. בין שאר הגזירות על בני ישראל היתה "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל" (ירושלמי חגיגה י"א). ולכאורה תמוהה, והרי סביר יותר שמקום המתאים ביותר להחדרת כפירה ר"ל הוא בבתי ישראל, ומדוע בחרו היוונים דוקא בגזירת כתיבה על קרן השור.

אי' בגמ' שבת (ל"א,) אמונת זה סדר זרעים. בתוספות שם מביא ירושלמי שמפרש: שמאמין בחיי עולמים וזורע. וצריך להבין כמה מתבטאת אמונתו של אדם כשהוא עסוק בפעולה גשמים של זריעת שדה.

אלא, בשעת תורה ותפילה שכל חושי האדם מושקעים בעבודתו, אין זה מן החידוש שתתגבר אז מידת אמונתו ובטחונו בד'. אבל גדולתו ומדת בטחונו של האדם בד' נמדדת במדה אמיתית ועמוקה יותר בשעה שהינו עוסק במעשה גשמי, כי היא השעה שמטבע האדם יתעוררו אצלו תחושת ה"כחי ועוצם ידי עשו לי את החייל הזה".

וכשהאדם למרות כל יגיעתו בעמל השדה בזריעה ונטיעה, מדבק עצמו באמונה בד' ויודע שאמנם עשה את המוטל עליו, אבל הפירות גדלים, והכול, אך ורך בכוח חי עולמים, כאן ישנה הצהרה ברורה באמונה ובטחון בד'.

היוונים דגלו בשיטה כפרנית לומר שכל סדר הנהגת העולם אינו אלא גלגל הסובב מאליו, וכך השתדלו להכחיש האמונה וההשגחה הפרטית. וכשמום כך הם" יון בגי' גלגל. בגזירתם על ישראל "כתבו לכם על קרן השור" התכוונו היוונים שבשעת עבודתם בזריעת השדה וכדו' יראו תמיד לנגד עיניהם בקרני השור, כתב מפורש שאין להם חלק ח"ו בא' ישראל, ו"כחי ועוצם ידי עשו לי את החייל".

לכן בחרו היוונים דוקא בדרך זו של פריקת עומ"ש בשעת זריעת השדה, בכדי לסתור ולהרוס את המושג של "מאמין בחיי עולמים וזורע".

(מ"ב"י מדרשא)

